БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

50-ЧЫЛГА ЧЕДИР 15 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. октябрь 22 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 251 (6887) | Өртээ 2 көп.

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының хоочуннарының республика слёдунуң киржикчилеринге

Эргим эштер! СЭКП Тыва обкому, Дээди Советтиң Президиуму болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Силерге база Силерниң нүүрүңерде Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының киржикчилеринге чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип тур.

Бистиң Улуг Төрээн чуртувус бодунуң 50 харын харлаар дей берген. Октябрьның социалистиг революциязы бистиң чуртувустуң улустарын капиталистиг кулданыышкындан болгаш национал дарлаашкындан кезээ мөңгеде хостаан. Улуг Октябрь делегейге бүгү-ниити революсчуларының, социализмни бадытнап тургузарының үе-чадазын ажыткан.

Совет улус СЭКП-ниң удуртулгазы-биле коммунистиг даартагының оруун салып, ленинчи орук-биле идегелдиг чоруп орар. Советтерниң чурту маадырлыг 50 чылдарның дургузунда экономиканы, культураны хөгжүдеринге болгаш совет улустуң материалдыг чаагай чоруун бедиде-ринге кайгамчык улуг чедиишкиннерни чедип алган.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының шиитпирлери бистиң чуртувустуң күжүнүң болгаш күүү-шыдалының өзүлдезиниң дугайын тодаргай херечилеп турар.

Совет эрге-чагырганың дайзыннары совет кижилерни кулданып алыр, Октябрьның улуг идеяларын боой тудар дээш чаңгыс удаа эвес орулда-жып келгеннер. Социалистиг революцияның, Ленинниң партиязының хе-рээнге шынчы миллион-миллион дидим демиселчилер революцияның чаа-лап алыышкыннарын камгалаарынче көдүрүп үнүп турган. Оларның аттарын бүгү совет улус кезээ мөңгеде сактып чоруурлар.

Тывага Совет эрге-чагырганың бердинген камгалакчыларын сактып турган, бистер, бөгүн коргуш чок демиселчилер, дайынчы эштериис: Щетинкин, Кравченко, Кочетов, Беспалов, Крюков, Чульдум, Оюн Күрседи болгаш өске-даа хей-хей эштеривистиң мурнунга мөгейип тур бис.

Ада-чурттуң Улуг дайыны совет улуска аар шылгалда болган. Герман фашизм делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнени узутказар, милли-он-миллион кижилерни кыргып-хыдыыр, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа хөй чурттарның кижилерин чагырып алыр үзеп турган.

Бүгү совет улус боо-чепсекти холга алгаш, Төрээн чурттуң камгалалынче көдүрүп үнген болгаш тиилекчи болуп үнген. Бүгү улустуң бо ыдыктыг дайынынга советтер чуртунуң бүгү улустары киришкен. Фашистиг эжелекчилерни чылча шаварынга үлүг-хууну тыва улус база киирген. Тываның эң дээре оолдар, кыстары Совет Армияның дайынчы кызыл туктарының адаа-биле немец эжелекчилерге удур маадырлыг демисешкен.

Совет улус бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген маадырларның тураскаалын кезээ мөңгеде сактырлар. Қым-даа уттундурбаан, чүү-даа уттундурбаан! Оларның амы-тынын берген херектери—идегелдиг холдарда.

Силер, дайынның хоочуннары, Октябрьның херээн боо-чепсекти холга алгаш камгалаан кижилер, коммунистиг ниитилелдиң бөгүнгү идепкейлиг тургузукчулары хүндүлелди болгаш байыр чедириишкинин база ынак Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруңарны күзеп турарывысты хүлээп ап көрүңер.

Коммунизмниң алдарлыг тургузукчузу, делегейге хосталга, тайбың болгаш аас-кежии дээш маадырлыг демиселчи — совет улуска алдар!

Большевик-ленинчилерниң, Октябрьның болгаш хамааты база Ада-чурттуң дайыннарының маадырларының, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш бүгү коргуш чок демиселчилерниң улегер-чижек чок маадырлыг чоруу улустуң угаан-бодалынга кезээ мөңгеде чурттап турзун!

Тиилелгелиг пролетар революциязының баштыңчызы, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкуннуң хей-аът киириичизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ТЫВА АССР-ниң АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА, КОМСОМОЛЧУЛАРЫ БИЛЕ АНЫЯКТАРЫНГА, ПИОНЕРЛЕРИ БИЛЕ ШКОЛАЧЫЛАРЫНГА

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының республика слёдунуң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бистиң Совет Төрээн чуртувус бодунуң чартык үс чыл оюнуң алдарлыг байырлалын экономиказы, культураза болгаш улузунуң чаагай чоруу чечектелген уткуп турар. Ону СЭКП ТК-ның июнь болгаш сентябрь Пленумларының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының шиитпирлери бүзүрелдиг чугаалап турар. Октябрьның тиилелгезиниң соонда совет улустуң демиселиниң болгаш чаагай үүле бүдүргениниң эткен маадырлыг оруунуң түңнелдерин партияның Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистеринде үндүрген.

Бистиң улузувус СЭКП-ниң удуртулгазы-биле Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда маадырлыг улуг орукту эткен. Маадырлыг 50 чылдар коммунизмниң идеалдарынга Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының миллион-миллион массаларының шынчызының болгаш бижыг туруштуунуң үдегер-чижээ болуп, келир үе салгалдарының сеткил-сагыжынга мөңге артар.

Бистиң Социалистиг күрүневистиң төрүттүнген баштайгы болгаш бижыгын турган үезинде революцияның чаалап алыышкыннарын ооң дайыннарындан камгалаар дээш, боо-чепсекти холга туткан, демисежир ужур ийи катан таварышкан. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының сурлүг чылдары төөгүде оттуг чырык үжүктер-биле бижиттинген. Совет эрге-чагырга дээш, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, коммунистиг келир үе дээш бистиң карак четпес делгем Ада-чуртувустуң ажылчы чоннары маадыр-шудургу демисежип келген. Совет улустуң маадырлыг чоруу, революциялың, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының маадырларының, күш-ажыл фронтузунуң алдарлыг хоочун киржикчилериниң — коммунизм дээш демиселчилерниң шылгаралдары кажан-даа уттундурбас. Сибирьниң кызыл партизаннарының алдар-сураглыг удуртукчулары Александр Кравченко биле Пётр Щетинкиниң, чалбыыштыг большевиктер Степан Беспалов биле Никифор Крюковтуң, Тываның кызыл партизаннарының организакчылары, командирлери Сергей Кочетов биле Алексей Квитныйның, чаа Тываның революсчулары Адыг-Түлүш Чулдум биле Оюн Күрееди ниң аттарын сактып, ыдыктыг кадагалап чоруур бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары, бистиң чуртташтарывыс — танкистер Михаил Бухтуев биле Хомушку Чургүй-ооллуң, артиллерист Николай Макаренко биле разведчик Леонид Ефимовтуң, эки-турачы гвардейжилер Түлүш Кечил-ооллуң, Сат Бүрзекейниң, Куулар Дажы-Серенниң болгаш өскелериниң-даа шылгаралдарынга чоргаарланып турар бис.

Бистер, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының хоочуннарының республика слёдунуң киржикчилери Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң бүдүүлүнде чымылгаш, Төрээн чуртувустүң күжүн болгаш күүү-шыдалын маадырлыг күш-ажыл-биле улам быжыглаарынче, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш чүткүлдүг демисежиринче, Тываның экономиказын улам дүрген сайзырадыр, СЭКП ТК-ның, Чазактың даалгаларын алдарлыг боттандырар дээш, ажыл-ишчи херектерни делгередиринче Тыва АССР-ниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырып тур бис.

Совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкының күш-ажылчы чаа көдүрүлүшкүн-биле, чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржип харыылаал. Беш чылдың планнарын бүдүрүлге, колхоз, совхоз, бригада, ферма болгаш цех бүрүзүнге хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының оду улам чайыналдыр хып турзун.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун киржикчилери, аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге улам идепкейлиг киржиңер, партияның, улустуң күш-ажылчы, революстуг кежиниң байлактарын оолдар, кыстарның шиңгээдип алырынга дузалажыңар.

Совет Тываның комсомолчулары биле аныяктары, пионерлери биле школачылары! Хоочун салгалдарның революстут, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын бүгү тала-биле дозеңер, республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге идепкейлиг киржиңер, чугле ажылчын, тараачынар-биле кады ажылдан турган, ёзулуг коммунист болурун чедип ап болур деп ленинчи чагыны кезээде бодап чоруңар. Боттарыңарны коммунизм тургузукчузунуң бедик моральдыг мөзүүнге кижизидиңер, чуртувуска коммунизм тургузарының өндүр улуг херээнге бүгү күжүңнери, билиңнери бериңер.

Улуг Совет Төрээн чуртувус делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына алдар!

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНГА, ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА, МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Партияның Ровно обкому, облкүүском Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң составында киргениниң 23 чылы-биле холбаштыр Тываның ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байырын чедирип, чүректиң ханызындан амыр-мендини айтырып, Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуурун күзеп тур.

Орденниг Ровнонуң ажылчы чоннары немец-фашистиг эжелекчилерден Төрээн чуртту хостаар дээш бистиң черивиске ханын төккен тыва дайынчыларның дугайында тураскаалды сеткил-сагыштың ханызындан хүлээп көрүүшкүн-биле ёзулап, кезээ-мөңгеде кадагалап чоруурлар.

УКРАИНАНЫҢ КП РОВНО ОБКОМУ. ОБЛКҮҮСКОМ.

БҮГҮ ЧҮВЕНИ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Октябрь 20-де Москвага ВСЦПС-тиң XIV пленуму болуп эрткен. Ооң киржикчилери совет улустуң чаагай амыдыралын улам ыцай бедидер база 1968 чылда болгаш беш чылдың дараазындагы чылдарында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарын күүседир талазы-биле хемчеглерни боттандырар дугайында профэвилелдериниң сорулгаларын чугаалажып көргеп.

ВЦСПС-тиң даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюзунуң кежигүнү А. Н. Шелепин илеткел кылган. Пленум кайгамчык хүннерде чыылган дээрзин илеткелчи демдеглээн. Каш хонгаш, совет улус, дешилгелиг кижи төрелгетен делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң чартык үс чылдыг юбилейин байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирер. Байырлал мурнунуң бо хүннеринде социалистиг чарыш көзүлбээн хемчээлинге четкен. Совет эртемниң күчүзүнүң чаа үлегер-чижээниң дугайын бүгү делегей октябрь 18-те билген. Эртем лабораториязын Венераның кырынга хондурарын төөгүде эң-не баштай боттандырган.

Совет кижилериниң чаагай амыдралын улам ыцай бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың хемчеглериниң социал-политика талазы-биле аажок улуг ужур-дузазын, социалистиг бүдүрүлгениң чедиишкиннерин илеткелчи тодаргай чугаалаан. Чоннуң чаагай амыдралы — дээди эчис сорулга, бистиң амыдралывыстың хоойлузу. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлери ону база катап чайынналдыр илередип турар. Бисте национал орулганың дөрттүү барык үш кезиин улустуң хереглелинге ажыглаар, а хереглелдің ниитилел фондуларының түңү келир чылда 54 миллиард рубльге чедир көвүдээрин чугаалаарга-ла четчир. Партияның шиитпирлерин бүгү чурт аажок улуг көдүрүүшкүн-биле уткаан.

Москваның Владимир Ильич аттыг заводунуң ажыл-ишчилери беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседирин шиитпирлээн. Чоокта чаа ол бүдүрүлгениң бөлүк ажылдакчылары «Техниканың берип болуру бүгү-ле чүвени ооң алыр!» деп лозунг-биле чарышты эгелээр деп, чурттуң үлетпүрүнүң бүгү коллективтерин «Труд» солунну дамчыштыр кыйгырган. ВЦСПС-тиң президиуму бо инициативаның улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар.

Профэвилел организациялары капитал салыышкынарны ең ажыктыг кылдыр ажыглаарын чедип алыр, капитал салыышкыннарны хөй санныг тудуларга быларадыр чоруктар-биле демиселди чорудар, тулугжуларның культура-амыдырал хандырылгазының дугайында сатыш салыышкының улуу-биле салыр ужурлуг. Көдээ профэвилел организациялары совхозтарны болгаш колхозтарны специализаттаар хемчеглерни боттандырарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, бүдүрүп турар продукцияны долу ажыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдан кылырынга идепкейлиг киржир ужурлуг.

Илеткелде улуг кичээнгейни профэвилелдериниң организакчы ажылын улам ыцай экижидериниң сорулгаларынга көрүндүрген.

Ижорск заводунуң слесарлар бригадири А. П. Михалев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. П. Волков, Костроманың В. И. Ленин аттыг лён комбинадының аргыкчызы В. Н. Плетнева, ССРЭ-ниң хөмүр даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченко, ВЦСПС-тиң секретары И. Ф. Шкуратов болгаш өскелер-даа илеткел талазы-биле санал бергеннер.

ВЦСПС-тиң МЕДЕГЛЕЛИ

Бо чылдың октябрь 21-де аңгы-аңгы чурттарның ажылчын аңгызы, ажылчы чоннары, дешилгелиг бүгү кижи төрелгетен АКШ-тың Вьетнамда дайынынга удур, тайбың дээш делегейниң чаңгыс аай демиселиниң хүнүн эрттирген.

ССРЭ-ниң профэвилелдери болгаш оларда каттышкан ажылчы чоннар вьетнам улустуң иштики херектерин АКШ-тың, ооң чалчаларының холгаарлап турарын шиитпирлиг буруу шаап, америк дайынчы-рактарның вьетнам черде араатанзыг кемниг херек үүлгедиглерин чүдек-бужар деп карган тур.

Америк империализмниң Вьетнамда бужар дайынын соксадырын Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели совет ажылчын, албан-хаакчыларының өмүнээзинден база катап негеп тур.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары вьетнам айтырыгны Индий-кыдат талазы-биле Женева дуғуржулгаларынга үндезилей таарыштыр шиитпирлээри дээш делегейниң хөй-ниитизи-биле кады туржуп тур. Совет профэвилелдер Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур америк агрессиязы доп-дораан соксадырын, Вьетнамдан АКШ-тың, ооң дузалакчыларының шериглерин, шериг техникаазын үндүрерин болгаш бодунуң салым-чолун даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкынын чокка боду шиитпирлээр эргеин вьетнам улуска тыпсырын негеп тур. Бүгү совет улус вьетнам айтырыгны шиитпирээр талазы-биле ВДР-ниң чаазаның болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң саналдарын база Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чаа программазын деткип тур.

Совет профессионал эвилелдер вьетнамның маадырлыг улузун даштыкы чурттарның профэвилелдериниң болгаш ажылчы чоннарының өске-даа организацияларының камгалаан ходелиишкиннериниге байыр чедирип тур. Бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш акы-дуңма бүгү вьетнам улустуң, ВДР-ниң ажылчы чоннарының маадырлыг демисели-биле Совет Эвилелиниң ажылчын, албан-хаакчыларының чаңгыс эпсеткладиин, оларның ол чөптүг демиселинге моон соңгаар-даа дузаламчы, деткимчени бээр деп бистиң шиитпирлиивисти оларга бүзүрелдин-биле илергейлеп тур.

ССРЭ-ниң профэвилелдери болгаш ажылчы чоннары америк империалистерин кыңчыктырбазынче, АКШ-тың Вьетнамда кемниг дайынын соксадырынче угланган ходелиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынче делегейниң ажылчын аңгызын, ажыл-ишчи бүгү кижилерин кыйгырып тур.

Вьетнам улус агрессорларны ажар тиилелгени чедип алыр деп ылап бүзүрелдиивисти илергейлеп тур бис. Вьетнам улустуң шынныг херээ тиилеп үнер!

ПРОФЕССИОНАЛ ЭВИЛЕЛДЕРНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ТӨП ЧӨВҮЛЕЛИ.

Мөңге тураскаалдың тугу

МОСКВА. 1967 чылдың январь 4-те СЭКП ТК-ның доктаалын ёзугаар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар кылдыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаал туктарын күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктуң символу кылдыр тургускан.

Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрген соонда тураскаал туктарны боттарының хүлээлгеаин күүседиринге эң бедик түңнелдерни чедип алган үлетпүр будурулгелериниң, түзүг организациялларының, колхозтарның болгаш совхозтарның коллегиетеринге мөңгеде кадагалаары-биле тыпсыр.

ЧУРУКТА: СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң тургускан тураскаал тугунуң арын (үстүнде) болгаш артыы талалары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Эраин районнуң «Чаа орук» көдээ ажыл-агый артелиниң эр, херээжен колхозчуларының, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң күрүнеге сүт, эт, дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткениниге СЭКП-ниң Тыва обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедиргеш, ону колхозчу малчыннарның шудургу ажылдаанынын, колхозтың баштаар черниин, партия, профэвилел, комсомол организацияларының организажчы улуг ажылынын түңнели деп демдеглээн.

Колхозтуң кежигүннери ажыл-ишчи күзенийшкиннерин улам дыңзытпышаан, мал кыштагладырынга чедиишкиннинг белеткеннир, кыштагларже мал чемин сөөртүп, колхозчуларның агрозооветеөредилгезин организастаар, — Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуурунга ол улуг салыышкын болур деп, партия обкому, Министрлер Чөвүлели бүзүрелдиин илергейлээн.

МАГАЛЫГ-ЛА-ДЫР!

Бистер, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозундан эдээн каш кижи, ам болур деп турар улуг байырлалдың бүдүүлүнде В. И. Ленинниң чурттап, ажылдап турган черлерин көрүп чорааш келдивис. Кызылчылар бисти чылыы-биле удеп каанының соонда, автобустар-биле Саяны ашкаш-ла, В. И. Ленинниң шолугеге турган чери Шушенское суурга бардывыс. Оон ыңай тускай «Найырал» поездиге олурупкаш, революцияның кавайы» — Ленинград хоорайже хапкан бис. Ленинградчылар бисти кончуг эки хүлээп алган.

Ленинниң хоорайынга Төөгү Музейин баштай-ла көрдүвүс. Ооң соонда революцияның улуг баштыңчызының чаштынып турган чери Разлив ортулукка баргаш, ооң чадырын көргенивис дыка солун болган. Кышкы Ордуга, революцияның штавы турган Смольныйга баштыңчының чурттап, ажылдап турган черлерин шуптузун көрдүвүс. Чуртувустуң найысылалы Москвага келгеш, Кремль-биле баштай-ла танышканывыс кажан-даа уттундурбас. Баштайгы космонавт Ю. Гагаринниң космоска ужудуп турган кораблин магадап көрдүвүс.

Орукка чоруп турган, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын танышкаш, Совет күрүнениң кижи дугайында оваа сагыш салып турарынга чоргаарланып, дыка өөрүп чордувус.

Өдүгеннің иви фермазындан Ленинград чедир чоруп, хамык түүлдер-биле танышканывыс бисти күш-ажылче улам сорук киргген.

АК ЭЗИРИКПЕЙ,
Өдүгеннің иви фермазының мал эмчизи.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы 1967 чылдың октябрь 25-те эртенгиниң 10 шакта хөгжүм-шии театрынга ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1967 чылдың октябрь 25-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада хөгжүм-шии театрынга болур.

Колхоз даргазының индири

СӨГЛЭЭН СӨСТҮ ЭЭЛЭЭР ДЭЭШ...

Совет арге-чагырганың төөгүлүг 50 чылының байырлалынга уткуштур алган хүлээлгелерин күүседир дээш бистің «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен тос айларда эвзеш эвес күжениишкиннерни үндүрген.

МАЛ АЖЫЛЫ. Колхоз хойнуң баш санын өстүрериниң чыл планын 99,3 хуу, бода малдың 98 хуу күүсеткен. Өшкүнү өстүрериниң планы чугле 90 хуу болганы четпес. Колхозтуң хойжулары төрүүр 100 хойга онаштыр 86 хураганны алган болгаш күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Чаңгыс-Теректe № 1 хойжу бригада мал өстүрериниң планын 101 хуу күүсеткен. Хойжу К. Сендажы 100 хойга онаштыр 106 хураганны доруктурун алган, хойжуларның социалистиг чарыжынга бирги черни эвлээн. Оон хей бүрүзүнден кыргаан дүгү 2,4 кг.

Колхозта мал ажылының специалистери хойжу бригадаларның бригадирлери, фермалар эргелекчилери малдың елүп хораар болгаш кызыраар чоруу-биле демиселди бо чылын эвлээн организастыг чоруткан. Малдың чуулдазын ийи катап чоруткан, 12 муң баш малды янзы-бүрү аарыгларга өдүр эмнээн, кажааларның дезинфекциязын чоруткан. Кажааларның өдөөн коптарып аштаарын болгаш септелгени хойжулар боттарының күжү-биле кылган.

Малдың бөдүүн болгаш шыктыг чемнери четчир кылдыр белеткеттинген. Ам кыштагларда 260 тонна хире мал чеми чедиртинген болгаш бо ажыл үргүлчүлеп турар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнал, макталга киирип турган. Үшкү кварталдың түңнелинде бригадалар аразында шилчиир тукту № 1 хойжу бригадага, хойжулар аразынга шилчиир тукчугашты ол бригаданың хойжузу Кара-Сал Сендажыга тывыскан. Хей хураган болгаш пландан ажыр дүк алган хойжуларга хамаарыштыр өртектиг шаңналдарга, немелде төлевирге колхоз 2873 рубльди чарыгдаан. Оон иштинде хойжу Семизекке хей дүк алганы дээш 250 рубльди немелде төлевирге берген.

Оон-биле ыды колхозтуң мал ажылында четпестер база бар. Ылаңгыя малдан чаш төл алырының планы бисте ыракта чедир күүсеттинмээн. Төрүүр чүс беден болгаш ипектен 53 кулун, 67 бызаа алдынган.

ЧЕР АЖЫЛЫ. Колхозтуң тараажылары часкы тарылганы шынарлыг эрттирип, чайгы ажалданы эки чорутканының түңнелинде тараа культураларының га бүрүзүнден 13 центнер, оон иштинде кызыл-тастың 18 центнер дужудун өстүрүп алганнар. Мал ажылдыг колхоз болганда, бистің тарылгавыстың кол нуруузу мал чеми культуралар болур. Ынчангаш колхоз күрүнеге шоолуг тараа дужаавас. Ынчалза-даа пландан ажыр 240 тонна тараны дужаган. Ол улам немежир.

Дужут ажаап алышкынының үезинде комбайнерлер Ш. Кочаа, К. Алдын-оол, Х. Монгуш-оол, С. Алдай-оол тараа кезер нормаын үргүлчү ажыр күүседип турган. Колхозтуң суггарыкчылары бо чай чаашкынныг эвес-даа эрткен болза, чаагай дужутту демей-ле өстүрүп алыр кылдыр ажылданнар.

ТЕХНИКАНЫҢ АЖЫГЛАЛЫ. Бистің септелгеге кирер кол техникавысты «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырынга септээр ужурлуг. Сөөлгү үеде дугуржулга ёзугаар ол черден артык кезектер алгаш, септелгени боттарывыска чорудуп турар апарган бис. Бо чылын 6 комбайнны, 4 тракторну, 4 автомашинаны колхоз бодунга септээн. 1968 чылдың часкы тарылгазынга хереглээр 8 сеялканы ам септеп дооскан.

Техниканы бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ур хүүсаада эдилээринге оон септелгезинден аңгыда, кол чүве ажаалда, кадагалаашкын болур. Ам күүскү чер аңдарылгазынга турган тракторларны, комбайннарны аштап арылаш, турза чогуур девискээринге тургузары арткан. Колхозтуң кандыг-даа техниказын ону эдилээр механизаторга быжыглап каан, ажыл эрткен соонда чогуур девискээрге тургузарын чурумчуткан. Бир эвес техниканы девискээрден өске черге хондурган болза, оон чылдагаанын дораан тывар болгаш механизатор боду баштаар черге кизи дыннадыр хүлээлгелиг. Ынчангаш, колхозта техниканың эдилели сөөлгү үеде экижээн.

Кажан Октябрьның юбилейинге төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлээлгелерни ап турда, бистің механизаторларывыс, чоннаачыларывыс ийиги класстың мергежилин чедип алырын хүлээнгеннер. Олар ол сөзүн эвлевишаан, ам 8 тракторист, 12 чоннаачы ийиги класстың мергежилинге чедип, чогуур документини алганнар.

ТУДУГ БОЛГАШ ЧААГАЙЖЫДЫЛГА. Октябрьның юбилейинге уткуштур тудуг ажылының талазы-биле хүлээлгелерде: 3000 кубометр тудуг ыяжын белеткээри, 70 муң кезек үүйбүну өртедири, малчыннарга 9 бажыңны, малга 4 кажааны тудары көрдүнген турган. Бо хүлээлгелер херек кырында күүсеттинген. Оон аңгыда, хову турлаанга ниити чуртталга бажыңын, бир кызыл-будуңну, колхоз төвүнге аалчылар хонар бажыңны кылган болгаш колхозчуларының 12 бажыңын септээн. Суурга 2244 ыяшты тарып олурткан. Суурның кудумчуларында тарып олурткан үнүштерни камгалаары-биле болгаш өске-даа черлерде штакетниктерни кылган.

Базарак-Адаанда бир кудукту казып, ажыглалда киргген. Төп фермада бызаа кажаазын болгаш 12 машина кирер гаражты бус-биле изидер кылдыр механизастаан.

Колхозка хамаржын турар школаларының, уруглар садының болгаш яслизинин, эмнелгенин, клубтуң кышка белеткели доозулган. Чүгле уруглар албан черлериниң одаар ыяжының белеткели доозулбаан. Колхозта доктаамал ажылдап турар тудуг бригадазы планныг ажылдарының күүселдезин ай санында бүдүрүлге хуралынга чугаалажып турар.

Колхозтуң баштаар чери, кодээ Совет, партия, профсоюлел болгаш комсомол организациялары, хереженнер чөвүлели үстүнде айтырыгларны коллективтиг шиитпирлеп, ай, квартал планнарының күүселдезин баштаар черниң хуралынга болгаш партбюрога чугаалажырда, калбак активти киириштирип, оларның санал-оналын ап турар. Мындыг коллективтиг, деминг ажыл-биле эки түңнелдерни чедип ап турар бис.

Октябрьның улуг байырлалының ам бүдүүзүнде келген бис. Бистің мурнувуста кылыр ажылдар ам-даа хей. Кыштагазашкынга белеткелди бүрүн доозар, мал чемнериниң сөөртүлгезин дургедедир, дус, кужурну, концентраттарны, кургаг өдекти, саванны белеткээр, келир чыдың тарылгазынга үреминни арыглаар, уруглар алган черлериниң одаар ыяжын белеткээр дээш кылыр ажылдар ам-даа хей. Бо бүгү ажыдарны байырлалга чедир дооскан турар ужурлуг бис.

Х. КУДУРУКПАЙ,
Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң даргазы.

ШОЛБАННАРЫВЫС

Шагның кайы-даа эвлчөөнде Мөңгүннелчек ак бөргүн ужулбас Мөңгүн-Тайганың соңгу-чоон чүгүнде оон-биле чергелештир турупкан Мугур-Тайгазының бызы — малчыннар турлаа чер. Доңгак Мазыкыевич Биче-оолдуң эргим төрээн булуну ол. Бо малчын аныаандан тура-ла кадайы Дыртыына Мага-Ширнеевна-биле Мугур белинің ол-бо одар-белчиирлиг черлеринге ажылдап, чурттап өскеннер.

Мөңгүн-Тайгага колхоз организастаттынып турда, Доңгак Мазыкыевич оон үндезилекчилериниң бирээзи болган. Коллективтиг ажыл-агыйының кежигүну болган хүнүнден эгелээп-ле, ниитиниң малын малдан киришкен. Ол оон бээр бо хүннерге чедир кадыг-дошкун агаар-бойдустуг Мөңгүн-Тайга бергелерни-даа, өөрүшкүнү-даа көрүп келген.

Төрээн колхозун улам-на ыдал киирип, байыдар, экономиказын көдүрер, амгы турганындан артык өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг чурталганы чедип алыр дизе, чедишкинниң кырынга чедишкин немээр деп чүвени «Малчын» кодээ ажыл-агый артелиниң хожулары эки билир. Мындыг кижилериниң бирээзи харын-на республиканың алдарлыг малчыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, болуун хойжу Доңгак Мазыкыевич Биче-оол.

Оон амыдыралында бир чымыштыг хүннүң дүгайын чугаалаары артык эвес. 1965 чылдың кызы. Ол хоюн кадарып эккелгеш, кажаалап каап, бажыңынга келген. Ынчалза-даа Доңгак Мазыкыевич ол кежээ бир-ле чүвеге сагыш човаап турган, чугаа-соолу шоолуг үнмес, үдаа-дараа дашкаар үнгүлээр. Орай дээрде сылдыс-даа чок, дүвүлүг хат ойлеп-ойлеп дыңзып каап турган.

— Дээрниң сагыжының каразы сүргей болгаш тур. Бирээни кылыр боор бо—дээш, Биче-оол дерге боданып орган.

— Че, чайанныг чүве эрте-ле бээр ыйнаан, хат-шуурганны доктаалыр эвес, ынчалза-даа серемчилелдиг болбаже хоржок—деп, Дыртыына Мага-Ширнеевна чугаалаан.

Дүн ортузунда хойжу оттуп келирге, хат-шуурган дам барган, сактырга багай бажыңы безин шимчеп турганзыг. Үнүп келирге, аът жулаа көзүлбес карангы, эжик аксында хар алаан доннелдир хөрүктеп каапкан. Ол ону хүүрек-биле эжип каапкаш, база-ла кум кынны берип-тир.

Дан аткан. Шуурган намдаан. Доңгак Мазыкыевич чүү болчук ирги деп иштинде бодангаш, дегийт-ле эжиин ажыда иткен — сураг. Малчын шала дувүрексей берген.

— Элдеп болган-дыр, чүну канчалза экил—деп ол чугаалаанган.

— Чүү болуп-тур, чүге девидедин?—деп, Дыртына Мага-Ширнеевна айтырган.

— Эжик ажыттынмас. Дүй хөрүктеп каапкан-дыр, силер шуглактан үнмеңер, мен сонга караандан үнгеш, чүвениң ламын тыптайн — дээш, ол соңганы ажыдып үне бергеш, эжик аксында харны дүрген-не эжип каапкаш, хой кажаазынга кээрге, кажаа аксында хөрүк бедип үне берген чыткан. Мазыкыевич элледи оглу-биле кады хөрүкту биче дүшке чедир казып аштааш, чемнеин алгаш, күжү сула хойларын үзүп, бир кажаага кажаалааш, өскелерни одарладып үне берген.

Ол дүне колхозтуң дыка хей кодаанарынга шак ыңдыг берге байдал таварышкан. Чамдык аалдарның кодаанарынга хөрүк харны тракторбиле аштаар ужурга таварышкан.

Бо удаада Биче-оолдуң кодаанына кандыг-даа айыыл болбайн барган. Ол чылын Мөңгүн-Тайгага кыш берге эртип, хой мал хорап турда, оон көргүзүү эки болуп, төрүүр чүс хойга онаштыр 96 хураганны камгалап алган.

«Малчын» колхозтуң чамдык хойжулары чыл санында чүс хойга онаштыр 70—80 хураганны камгалап ап турда, бедик көргүзүглериниң чылдагаанын ол мынчаар тайылбырлаар:

— Кижиниң ажылга кызыгаанда, ажылга ынак, кызымак болган тудум, оон үүн белен тып, эвин дүрген биле бээр. Чедишкин бар болган тудум, кижиниң идепкейи хайнығып, ажыл-ишке кежээ апаар.

Доңгак Биче-оол Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының алдарлыг байырлалын күш-ажылчы белектер-биле ужуражып турар. Бо чылын чүс хойга онаштыр 103 хураганны камгалап алган. Ол ажылдап келген чылдарында 100 хойдан-на 90-дан өрү 120 чедир хураганны камгалап ап келген.

Иет, Мөңгүн-Тайганың хоочун хойжузу Доңгак Биче-оолдуң ажыл-ишчангыс чер чурттугларынга бедик үнелелдиг. Мөңгүн-тайгажылар ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга ийиги удаа улуг идегелбиле соңгуп алганнар.

Оон кадайы хоочун коммунист Дыртыына Мага-Ширнеевна Биче-оол «Малчын» колхозта ат-сураглыг, чонунга хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи. Ол он ажыг чылдарның дургузунда төрээн арге-линге барык дөрт муң чыгыы хураганны өстүрүп берген. Чаш хураганны доруктурар таласы-биле Дыртыына ёзулуг мастер.

Кыжын чамдык хойлар хураганын тоттурбастай бээрге, ол сарлыының сүүт-биле хураганын эмискиктээр, чаш мал ижин-шөйүүду аарыынга белен алыспазын дээш, кадарып алган аржы, курудун хайындыргаш, оон сүүн хураганнарга бээрге, кандыг ажыктыын Дыртыына Мага-Ширнеевна өөренип алган.

Оларның кайызы-даа малды эмнээриниң бедүүн аарыгларын шору өөренип алган. Эмнерни мал эмчизиндеп ап алган турар. Мал аарый бээрге, эмни ижиртип, сыкыртып-даа турган, эмнеп алыр чаңчылдыглар. Чаш хураганны доруктурарда, сакманщиктер хереглевес, боттары ажаап ап турар.

Дыртыына Мага-Ширнеевнаны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан. Бо бедик шаңнал ону хей-аът киирип, күш-ажылче улам-на чалгынандырып чоруур. Бо чылын ол 320 хураганны өстүрүп доруктурган, артелинге дужаап берген. Оон чуруу ам колхозтуң хүндүлел самбыразында кирген. Кодээ болгаш район Совединиң депутадынга, партия райкомунуң кежигүнүнге ол каш удаа сонгудун чораан.

Биче-оолдарны ам Мөңгүн-Тайгада шолбаннарывыс деп чоргаарланып турары-даа чоп.

А. ХЕРТЕК.

ЧАЗЫЛАР

Аң-өлуктүң тывыкчыларында

Чазылар азы Хам-Сыра—Тываның ең ыракы чурттакчылыг булуңнарының бирээзи. Оон ындында Уданың улуг тайгазын ажарга Иркутск областың девискээри, тывалар-биле төрелдешкек тофаларның чурту. Кызылдан аңаа чедир 260 ажыг километр черни самолёт-биле ужуп эртер. «Чазылар ырак-ла. Тоора-Хем дээрге чер ортузу болбазыкпе» деп улус хооредип чугаалажыр. Боранныын, тоорук, балык, кат белеткелин ажыр күүседиткен кижилер салбырда хой. Чылда бир тывыпчы 1630 рубльдің яны-бүрү продукциязын дужаар хүлээлгелиг. Ол планда өлүк, тоорук, балык, кат, элеп чук, эмге хереглээр оттар дээш чүү чок дээр. Салбырның мурнакчылары Иван Левин 2577 рубльдің, Петр Степанов, Иван Караев кайызы-даа 1700 рубльдің продукциязын дужаапканнар.

—Бисте малчыннар база бар болдур ийин. Кадарчыларывыс Бараан Дезингир, Ак Седип-оол олар онза эки ажылдап турарлар. Иви анайларын чидириг чокка доруктурган дээш сакманщик кыстар Дендумаа биле Караштаа акпа шаңналды алдылар. Хоочун тыва аңчыларывыстан Ак Багай-оолович Шүүрге планаан хүнперде Чазыларның кыры хоюг ак булуттар-биле бүргеттинге бээр, оон кыдыг-кызыгаары-даа көзүлбес, сүүр баштыг тайгаларның кылчагар чалымнары булут ыңдында арзал берген олургулаар. А каңа хүнперде бойдустуң каас-чаражы магалыг-ла. Самолёттуң төгерик соңгаларындан куду харанырга, ак хаглыг сынныының эдектериндеп чаттылып баткаш, чер-чери-биле тутчу бергген калбак эзим, аргаларны ак-коок хемнер чиге шапкылай берген, мөңгүн суу дег корунчуктелчек хөлдер шыва алган. Кайнаар-даа көөрге, хөлдер-ле, хөлдер...

Хам-Сыра хемниң аът дагазы дег апарган черинде туттунган Чазылар суурда чаңгыс кудумчу бар. Ол анаа эвес кудумчу. Кызылдан, Тоора-Хемден келген самолёттар аңаа хонар.

Суурда эге школаның, эмнелге, харылзаа болгаш уруглар алган черлериниң, ийи аал иштн чурттаар чуртталга бажыңнарының көрүштүү кончуг.

Салбырның конторазы. Ыракны суурнуң тывыпчыларының, республиканың бүгү чону-биле бир демей, юбилейге холбаштыр алган хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын улуг бухгалтер Надежда Чертыгашева санаан олур.

—Чел, кудурук, чекпе, сиген дээнин, тоорук, балык, кат белеткелин ажыр күүседиткен кижилер салбырда хой. Чылда бир тывыпчы 1630 рубльдің яны-бүрү продукциязын дужаар хүлээлгелиг. Ол планда өлүк, тоорук, балык, кат, элеп чук, эмге хереглээр оттар дээш чүү чок дээр. Салбырның мурнакчылары Иван Левин 2577 рубльдің, Петр Степанов, Иван Караев кайызы-даа 1700 рубльдің продукциязын дужаапканнар.

—Бисте малчыннар база бар болдур ийин. Кадарчыларывыс Бараан Дезингир, Ак Седип-оол олар онза эки ажылдап турарлар. Иви анайларын чидириг чокка доруктурган дээш сакманщик кыстар Дендумаа биле Караштаа акпа шаңналды алдылар. Хоочун тыва аңчыларывыстан Ак Багай-оолович Шүүрге планаанын бүгү көргүзүүлер аайы-биле эки күүседип турар кижи. Балыкчылар сонуургаар болзуларга Ноян-Хөлче хаптыңар — деп. бухгалтер биске сүмеледи.

Чазылар республиканың ең кыдыг сууру болза-даа, ону долгандыр чурттакчылыг черлер-ле хой. Иви фермазынга ийи хонуп чедер Чойган, Ноян хөлдер дээш оон-даа өске хем, суглариның балыкчылары суурдан 80—100 км черде турарлар.

Хүн үнмээнде Ноян-Хөлче аъттаныптывыс. Суур ыдыынган эгелээш-ле малгаш, чиндицизөөмэ эгеледе. Күстүң соогу бичин тулаалаарны чарыгайтыпкан-даа болза, чоруттунмас. Арт сиртин эдертир чортарга чүгээр. Долгандыр кара таалар, коң-кат сывы шыва алган күдүрээлиг черааренің кара суглариын долдур малгаш. Чедип алган аъттарывысты каш удаа малгашка дүжүрүп чораан, Ноян-Хөлдүң соңгу талазында Башкы-Даггa үнүп келдивис. Тожу районда ең улуг холду моон коорге чаражы магалыг. Долгандыр бедик сынныр-биле кажааладып алган, эриктериге чедир арга, миш үнген кылаң хол узун шөйбек кылдыр чаттылып бадыпкан.

— Узуну 55 километр хол болгай. Бо мурнуу талазында Улуг-Кыр сыны-дыр. А дуу адакы талада көгерип чыдар Дустуг-Эр тайгазыдыр. Оон бажында хол база бар болдур ийин—деп нады чораанын, партия организациязының секретары эш Кузьмин хөөрей-дир.

Хөлду долгандыр балыкчыларның аалдары эмгежок. Филимоновтарның, Проскуриннерниң, Степановтуң турлаа дигилээш-ле, тус-тузунда аттарлыг. Хол ыдыының хөкпа оруу-биле чоруп орарывыска, ыран эвес черде ыт эзре берди. Аргажок бичин доңчүгеш кырында шевергин чавыт бажың, балык досканы чыгган кыры серилиг шаараш кажаа, чунар бажың ыяштар аразында тоолда чүве дег чуруттунуп келди. Доора ыяштарда кургадын каан четкилер, үш янзы марканың хеме моторлары. Бажыңның эжин амык, үш бичин уруг хеме чанында ойнаан олурлар.

— Проскуриннериң уруглары-дыр. Боттары хөлде боорлар—дээш, Кузьмин:

— Ачаң кайда бады, Вова?—деп айтырды.

— Дораан чедип келирлер, четкилер корүн чоруй баардылар.

Проскуриннериң ог-булези —интернационалчы аныяк ог-буле. Василий орус, Валентина шор кижи. Кайызы-даа тывыпчы. Кыштың ең соок айларын суурга эрттиргеш, ог-буле Ноян-Хөлге эрте частан эгелээш, орай күеде чедир аңнап, балыктаар. Тывыш планын олар ыракта ажыр күүседиткеннер. Частан бээр 20 досканар (2 тонна ажыг) балыкты дужаганнар.

Ноян-Хөлде балыктап турар 8 хире ог-буленің амыдыралы база-ла ындыг.

С. МААДЫ.

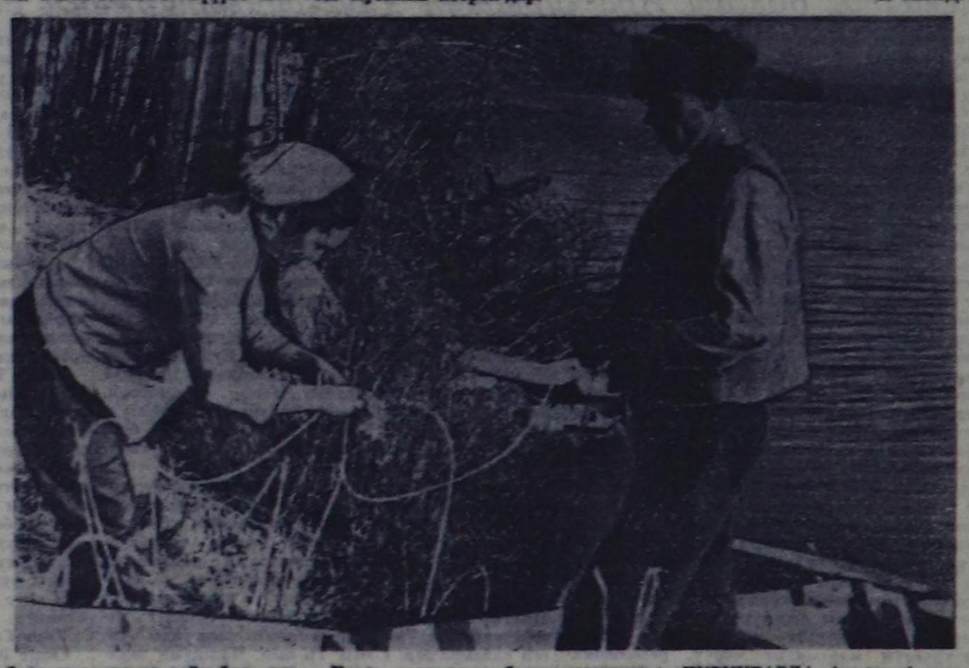

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) аңчы Ак Шүүрге, аданда—тывыпчылар Василий болган Валентин Проскуриннериң балыктаарынга белеткенип турары.

АВТОРНУҢ ФОТОЛАРЫ.

ХЫНАМЧАЛЫГ...

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырының чамдык малчыннары кышка уткуштур белеткелди хынамчалыг чоруда берген. Кыштагларда кажааларны, чуртталга бажыңнарын септен чылыглап, мал чемин чедирип алырга малчынга кыш коргунчуг эвес.

Салбырның Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективи кышка үлегерлиг белеткенген. Фермада кажааларның септелгезин кылгаш, иштин, даштын малгаштаан, чүгүйлап каан, девискээри арыг-силиг, мал чеминиң курлавыры бар. Саанчыларның, кадарчыларның бажыңнарын чылыгаан кылган. Кышка уткуштур белеткелди чорударынга А. Сайна, Т. Дугаар-оол, М. Сундуй болгаш өске-даа саанчылар, кадарчылар идепкейлиг ажылдааннар.

Малды кыштан чылыг, тодуг ажырар дээш малчыннар белеткел ажылын хайнышкынныг чорудуп турар.

К. КОМБУ.

„ШЫННЫҢ“ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Райпонуң белеткел конторазының ажылын үгле сезон үезинде эвес, чылдың кайы-даа айларында доктаамал чорудар. Чамдык черлерге чартык чылда безин белеткелчилер көзүлбейн баргылаар. Бии-Хемниң Хадыңдан эш С. Дангааның бижээни болза:

— Чоннуң белеткелге дужаар алгы-кеш, аармысаржаг, аң-өлүк дээш чүвези-ле хей. Райпонуң белеткелчизи «Хадың» колхозка бо чылдың марттан бээр келбээн. Суурнуң чону болгаш колхозчулар бо талазы-биле хереглелин бүдүн хүннүң чоруу-биле үгле район төвүнге барып бүдүрер аргалыг болуп турар.

Бо айтырыгны хынап, хемчег алзын дээш, ук материалды Бии-Хем райпозунче шилчиткен турган. Райпо даргазының белеткелдер талазы-биле ораламчызы эш Н. Лазаренконуң редакцияга харыылааны болза: бижикчиниң илереткен четпестерин хыналда бадыткаан. Ол участокка үр үеде барбаны дээш А. Аранчинни шыңгыы сагындырган. белеткелчи ам Хадында ажылдап эгелээн.

БИЖИДИЛГЕ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Чыргакы салбырының ажыл-ишчилери дүжүт ажаалдазында болгаш кышка белеткелдерде кызыг-чай чок ажылдап турарлар. Чыргакыда почтачы Сорулга, салбырның кол бухгалтери Дажы-Норбу ажылчыннарда, бажыңнарда, харын-даа ыракта малчыннарда бо-ла чеде берген чоруурлар. Чүнү канчап чоруурлары ол, оларның? 1968 чылдың парлаалгазынга бижидилге үргүлчүлевишаан болгай, өреге бүрүзү чагыдылгалыг болзун дээш, барын турарлары олдур.

Ажылчы чоннуң ортузунга парлаалга чагылгазын иептередир дээш олар кызыман ажылдаанының түңнелинде салбырда ниитизи-биле 310 кезек солун, журналдарга чагыдылга кылдынган ийикпе, азы өреге санынга онаарга ашкан. Ажылчыннар К. Байыр, Қ. Дүнүгдей, О. Сат, М. Демикей ең хей бижидилгени кылып, парлаалга бижидилгезинге идепкейлиг киришкеннер.

Парлаалганың хей-ниитичи тарадыкчылары келир чылдың солуннарынга, журналдарынга бижидилгени үргүлчүлевишаан.

О. САТ.

* * *

1968 чылдың парлаалгазынга бижидилге Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында организастыг чорун турар. Мында партия, комсомол организациялары эки-туранның парлаалга тарадыкчыларын тургускан, олар бригадаларга, фермаларга барып, бижидилгени кылып турарлар, салбырда өреге бүрүзү 2—5 чедир солуннарны, журналдарны чагыдып алган.

Салбырда чурттакчылар ниитизи-биле 375 кезек чагыдылга кылган. Ында школаның башкылары кижи бүрүзү 4—5 чедир, сүт-бараан фермазының сайнчылары, кадарчылары тус-тузунда 3—4 чедир солун, журналдарны чагыдып алганнар.

В. ДИМИТ.

Белен эвес

Тес-Хем районнуң кодээ ажылагый бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлел хуралынга мал кыштагаалышкынының белеткелдиң дугайында айтырыгны чугаалажып турда, байдалын дүвүренчин илерээн. «Тес-Хем» совхозта болгаш «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарда чаңгыс-даа белен кыштаг чок болганын эргелелдиң кол зоотехниги эш Чымба илеткээн болгаш чер-черге хынала бадыткаан. Райониуң девискээринде дөрт фермаларын, 47 инек мал кодаанарының база хойжуларының 160 кодаанарының оран-сууру октябрьның ийиги чартында безин белен эвес болганы байдалын дүвүренчиин херечилеп турар.

«Тес-Хем» совхозтуң Үстүү-Шынаа салбырының Тес унунда мал кажаалары көнгүс белен эвес. Кажаларның аданда суг үнгулеп келгилээн чыдырда, салбырның эргелекчизи болгаш ында мал ажылының түскай эртемниглери аңаа мал кажаалаарын планнап турары элдептиг. Ол-да совхозтуң Берт-Даг салбырының ийиги фермазында бызаа кажаазы ам-даа туттунмаан.

«Ак-Эрик» болгаш «Чодураа» колхозтарның кыштаглары база септелге чок хеваар, белеткээн деп санап болур чүве чамдык кыштагларда 500 кг азы тонна хире сигепни дүжүрүп каан ол-ла. Оон-биле ыды малчыннарның бажыңнарының болгаш чурттаар өглериниң септелгези база чорбайн турар. Чижээ, малчыннарның 93 бажыңнарының үгле 41-ринге чурттап болур.

Мал чеминиң белеткели, ону кышталарже сөөртүп чедирери болгаш кадагалаары база багай тургустунган. Бар мал чемин чем единицазынга шилчидерге районда бир бодага үгле 10,4 болуп турар (ол эрткен чылын 17,3 турган). Районда малдың бөдүүн чем-биле хандырылгазы 13,9 хуу, шыктыг чемнер-биле 3,9 хуу болган. Оон-биле ыды мал чемнериниң багай кадагалаттынып турары база көзүлген.

Чөвүлел хуралга сөс алган эштерден «Тес-Хем» совхозтуң кол зоотехниги эш Сарыгбай, «Чодураа» колхозтуң — эш Аракчаа, ол ышкаш «Чодураа» база «Ак-Эрик» колхозтарның даргалары Қим биле Эрендей олар мал кыштагладышкынында белеткелдиң-даа, ам кылза чогуур боттуг чүүлдериниң-даа дугайында тодаргай чүве чугаалап шыдаваан. Чүге дээрге, олар мал кыштагладышкынынга белеткелдиң айтырынче амга чедир ханылап кирбээнинден ындыг болганы ол.

Мал кыштагладышкынынга белеткелдиң талазы-биле мындыг дүвүренчиг байдал канчап тургустуна бергени ол? Хамык ужур—үндүрген шиитпирни ажыл-херек кырынга күүсеттезинден болган. Үстүнде айтырыгны моон мурнунда райкүүскомнуң хуралынга ийи удаа чугаалашкан болгаш аңаа эки шиитпирлер хүлээп алдынган. Ынчалза-даа ол шиитпирлер күүселде чок артыкыаан.

Эргелелдиң чөвүлел хуралы болуп турда безин, чамдык эштер аазашкын кылырын үргүлчүлевишаан турган. Ылаңгыя «кылыр бис», «күүседир бис», «септээр бис» «мал чемин сөөртүр бис» деп сөстер хей дыңналыы тургулаан. Ылаңгыя «Тес-Хем» совхозтуң кол зоотехниги эш Сарыгбай ындыг аазашкын чугаалаарынга чаңчыккан.

Тес-Хем районга малды суг-биле хандырары чугула айтырыг. Ынчалза-даа чөвүлел хуралга чүве чугаалаан эштер ол айтырыгны өөп каап турганнар. Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында кудуктар, суг сөөртүр машиналар, суг кудар савалар бар-ла. Ынчалза-даа оларның амгы үеде кандыг байдалда турары тодаргай билдинмейн барган.

Кышка белеткелдиң багай болганындан мурнуку чылдарда улуг четпестер турганын ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш оларның түскай эртемниглери эки билир. Ол хиреде-ле шиитпирлиг хемчегларни амдаа албайн турар. Чижээ, районда улуг колхоз болур «Чодураның» малы планынга ам-даа 4500 хой четпейн турар. Районда ам безин 10 муң ажыг мал чыл эгезиндеп бээр өлген.

Мал ажылдыг районда чаңгыс-даа белен кыштаг чок , болган чорук улуг дувүрөөзин. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының түскай эртемниглери, бүгү малчыннар дувүрөөзиниң ол медээзи-биле көдүрүп үнгеш, амгы кол кичээнгейни кыштаглаашкынче угландырары негеттиниң турар.

С. ТАМБА,
«Шынның» корр.

1967 ч. Октябрь 22.
ШЫН
2-ГИАРЫН

ДАШТЫКЫДА

Парижте совет делгелге

ПАРИЖ. (СЭТА). ССРЭ-ниң улустарының уран чүүлүнге бараан болдурган делгелге Парижте ажыттынган. Каш он-залдарда уран чүүлдүң муң хире чогаалдарын делгээн.

Скифтериң уран чүүлүнүң кайгамчык овур-хевирлери, алдын болгаш мөңгүн кылыглар, ыяштан чазап кылыр уран чүүлдүң кылыглары көрүкчүлерниң кичээнгейин хандыдып турар. X—XVIII чүс чылдарда Россияның уран чүүлүн бир залда делгээн. XVIII—XX чүс чылдарда орустың уран чурумалын база делгээн. Ооң иштинде К. Брюллов, А. Иванов, И. Репин, В. Суриков, И. Левитан, М. Нестеров, В. Серов, В. Кандинский, М. Шагал оларның уран чурулгалары бар.

Делгелге совет чогаадылга уран чүүлүнүң эки чогаалдарын көргүзери-биле хагдынар.

Социализм чурттарында

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Прагада чехословак-совет найырал иитилелиниң эвилелиниң ТК-зының хуралы болуп турар. Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның Совет иитилелдер эвилелиниң Президиумунуң даргазы Н. В. Попова ол хуралда олуржуп турар.

Эвилелдиң чиңгине секретары Ян Немец отчёт илеткелди кылган. Улуг Октябрьның 50 чылының байырлалынга эвилелдиң белеткелиниң дугайын, чехословак-совет найыралдың айының база «РСФСР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүнериниң» хемчеглериниң дугайын ол чугаалаан. Ол хемчеглерни бо чылын Чехословакияга чорудар деп турар. «Россия—1967» деп оруе дылдың бирги фестивалын ол бедин-биле үнелеп көрген. Бо чылын республикага Совет Эвилелиниң дугайында ийи муң делгелгелерни организастаан, Эвилелдиң салбырларына болгаш организацияларына организастааны Совет чурттуң амыдыралының дугайында лекцияларга болгаш беседаларга, совет литератураның болгаш музыканың кежээлеринге чүс-чүс муң ажылчы чоннар киришкенин Ян Немец дыннаткан.

ГДР

«Карл Маркетың» «Капиталының» «100 чылы» деп темага эртем конференциязы Берлинге болган. Эртемниң немец академиязының (ГДР) инициативазы-биле чылдырган конференциянның киржикчилери Маркетың экономика өөредилгезин амыы байдалдарда ажыглаарының айтырыгларын чугаалажып көрген. ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, Венгрияның, Румынияның болгаш Югославияның эртемденнери конференцияның ажылынга киришкен.

КУДР

Улусчу Көрей политиктиг улуг болуушкунуң бүдүүзүнде турар: ноябрь 25-те республиканың дээди хоойлужудулга органы — Улустуң дээди хуралынга, а ноябрь 30-де эрге-чагырганың чер-черде органнарынга соңгулда болур.

Чурттуң бүгү районнарында соңгулда мурнунуң агитация кампаниязы калбарган. Соңгулда округтарында агитпунктулар тургустунган, көжүп чоруур агитбригадалар ажылдап турар. Улустуң дээди хуралының болгаш эрге-чагырганың чер-черде органнарының депутаттарынга кандидаттарны дешпидери чуртта эгелээн.

ЮГОСЛАВИЯ

Югославияның найысылалы байырлал шинчи кирген. 23 чылдың мурнунда—1944 чылдың октябрь 20-де—югослав найысылалдың чурттакчылары боттарының хостакчылары—Совет Армияның болгаш югослав улусчу-хосталга армияның дайынчыларын чүректиң ханызындан үткүп алган.

Эрте-бурунгу Белград дайын соолундеги чылдарда чаартынган. Хоорайда чаагайжыды туткан чаа бажыңнар, театралар, кино, культура бажыңнары, школалар өскен. Сава хемниң өске эринде делгем проспектилер, шөлдерлиг, чараш бажыңнаралыг чаа Белград тургустунуп турар.

(СЭТА).

Ханой демисежип турар

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентилери С. Афонин биле С. Петров оларның дамчыдып турары болза:

Хемчээлиниң талазы-биле алырга, ВДР-ниң иитки хоорайы — Хайфонну америк ужар чүүлдүң араатаныг бомбалаары соолгу үеде күштелген. Америк шериг командылалы чурттуң девискээриниң ооң өске кезиннден Хайфонну тускайлаарынче угланышкынны чорудуп турар. АКШ-тың ужар чүүлү 50 хонуктуң дургузында Хайфонну чоотун болгаш ооң төп кезиин бомбалап турар.

Хайфонну америк ужар чүүлдүң бомбалаашкынынга таварышкан кварталдарын көргөн бис.

Донг Хай районда 54 чурттала бажыңнары үрелген, Хонг Банг эмнелге бузулган. Диньхэ суурже 121 бомбаларны болгаш шарик бомбаларлыг 48 контейнерни октаан дээрзин биске чугааладылар. Америк самолёттар Ван Киеш суурже 268 янзы-бүрүе бомбаларны октаан.

Чоннуң ортузунда өлүткен болгаш балыглаттырганнар бар.

Хоорайның ажылчынары дыштанып, эмнелиг ийи бузулган санаторийлерге болгаш вьетнам-чехословак найырал аттыг эмнелгеге база барган бис. Бомбалаашкынга таварышкан кижилерни ында — эмнеп турар.

Хайфонну информас албанының хөректериниң талазы-биле комитединиң даргазы Ку Нян Тхонин бистиңбиле беседазынга чугаалаары болза: Хайфонга удур АКШ-тың империалистериниң агаардан агрессчи дайыны калбарып турар. Америк ужар чүүлүнүң агаардан бомбалап турарының түңнелинде хоорайның чурталга кварталдары, школалар, эмнелгелер, үлетпүр бүдүүлгелер болгаш транспорт оруқ харылзаалары үрелип, бузулган. Соолгу үеде америк империалистер ылаңгыя чоорту частыр бомбаларны болгаш шарик бомбаларны үргүлчү ажыглап турар апарган.

Бо чылдың августа америк самолёттар Хайфонче 750 өртендирер бомбаларны, 246 чоорту частыр бомбаларны, шарик бомбаларлыг 102 контейнерлерни, 250 ракеталарны октаан болза, бо чылдың сентябрьда болгаш октябрьда (октябрь 8-ке чедир) 1.180 өртендирер бомбаларны, 440 чоорту частыр бомбаларны, шарик бомбаларлыг 440 контейнерлерни хоорайже октаан. Хоорайның партия организациязы болгаш административтиг эрге-чагырганы АКШ-тың империалистерниң агаардан дайынының күштелгенин барымдаалаан, Хайфонну улетпүр бүдүүлгелерин болгаш янзы-бүрү албан черлерин көжүрүп үндүрер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни өй-шаанда алган дээрзин Ку Нян Тхон демдеглээн. Хоорай чонунуң агаардан халдаашкынга удур камгалаанын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни база алган.

Агаардан үрекчи дайынның күштелгенинге харыы кылдыр Хайфонның камгалакчылары америк ужар чүүлүге өлүмнүг согуглаларны таварыштырып турар. Хайфонун шериг штабының медээлери-биле алырга, зенит болгаш ракета кезектери август 31-ден бо үеге чедир Хайфонну агаарынга 56 америк самолётту дүжүр аткан. Улусчу камгалалдың батальоннары дайынчы доктаамзал эвлчегде турар, оларның хөй зенит пулемёттар-биле чепсегленген.

Бо үеде Хайфонну шинтпирлеп турар кол сорулгазы болза, транспорт айтырыы болуп турар. Америк ужар чүүлүң доктаамзал халдаашкынары-биле хол-башкан бергелер турзажок, ол сорулганы күүседиринче бүгү, күштерни мобилизастаан.

Боттарының эргези дээш демиселде

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. Төп Англияның барыын талакы районнарында демир оруктар-биле бүгү чүүк сөөртүлгези соксаан. Мурнуу Уэльстө болгаш Шотландияда хөй поездилериң шимчээшкинин соңгаарлаткан.

Англи демир оруктарның эргелели күш-ажылдың төлевирин көвүдетпейн турган, немелде ажылды күүседиринче демир орукчуларның чамдык категорияларын албадаарын үр үеде орадаажып турар. Немелде ажылды кылырындан ойталаанны дээш демир орук эргелели «чагыртпастарны» ажылдан үндүрүп эгелээн. Ыначанган чурттуң чамдык районнарында демир орукчулар ажыл соксадышкынын чарлаан. Бо ажыл соксадышкыны бүгү-иитиниң ажыл соксадышкынынче шилчиринге чыгаан. Англи портларда ажыл соксадышкыныг шимчээшкини күштелип турар.

Бо чылдың баштайгы сес айларында Англияга 1 386 ажыл соксадышкыны болган, аңаа 469 муң ажылчыннар киришкен. Ажыл соксадышкынының түңнелинде 1.373 муң ажыл хүнү халас эткен.

ИСПАНИЯ

ПАРИЖ. Мадрадте үлетпүр бүдүүлгелериниң ажылчыннар комиссиялары (Франконун чазаанын хоранын ажылчыннарының профэвилел каттыжышкыннары — ажылчыннар комиссиялары) өртектериниң соксавастаан өзүлдезинге, а ол ышкаш ажылчыннарны массалыы-биле үндүрүп, хөй үлетпүр бүдүүлгелерни хаан турарынга «удурланыышкынның хүнүн» бүгү чуртка октябрь 27-де эрттирер деп кыйгырган.

ИТАЛИЯ

РИМ. «Валле Тичино» дээр пөстаавы фабриказының 800 ажылчыннары Италияның «үлетпүр төвү» Миланга чыскаалды эрттирген. Бүдүүлгени кызырар дээр администрацияның болдалынга удурланыышкынының демдээ кылдыр ажылчыннар бүдүүлгеден ай ажыг үеде үнмейн турар.

Чурттуң ыяш ажылдан кылыр үлетпүрүнүң 250 ажылчы чоннары 24 шакта ажыл соксадышкынын чорудуп, чаа күш-ажыл дугуржулгазын чарарын негээн.

(СЭТА).

Чоннуң дыжы дээш

Чоокта чаа Тожу районнуң партия эге организацияларының секретарьларының, бүдүүлге удуртукчуларының, профэвилел месткомнарының, кодээ Советтер даргаларының, суд, прокуратура, шагдаа ажылдакчыларының каттышкан чөвүлел хуралы болуп эткен. Хуралга «Хөй-иитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле демиселди күштелдирер» дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол талазы-биле илеткелди районнуң шагдаа салбырының начальниги эш Адыг кылган.

Илеткелчи эткен 9 айларда район иштинге болгулаан кем-херек үүлгедиглерингe, иитиниң корум-чурум үрээшкиннерингe доктааган. Корум-чурум хажыдыышкыннарының болу бээри колдуунда араганың уржуундан бооп турарын ол чугаалаан. Бүдүүлгелерден Ырбанның ыяш ажыл-агый болгаш коммунал ажыл-агый черлериндe иитиниң корум-чурум үрээшкини хөй таваржып турар. Бо организацияларда, ылаңгыя коммунал тулуг конторазында кижилериң ажылдан үнер, кирер чоруу хөй. Аңныыр-тывыш чериниң моон мурнунда чолаачызы турган Тангыт Ким хөй удаа чурум үреп, ажыл шагында арагалап турганындан ажылындан үндүрткен турбуже, коммунал ажыл-агый конторазының удуртукчулары Кимни чолаачы ажылга катап киирип алганнар.

Районда улусчу дружина түгле байыраалдар хүннеринде дежурныйлап каары-биле кызыгаарлаттынып турар. Моон уламындан массалыг арагалаашкын түгле улуг улустарның эвес, харын элээди өөренкчилериниң аразында безин бар бооп турарын хуралдың киржикчилери буруу шаап шүүмүүлээн. Санал берген эштер иитиниң корум-чурумун шыңгыы сагыырда, бүдүүлгелер, организациялар «Дүвүрээзин», «Чаңнык», «Тен», «Крокодил» дээн чижектиг шоодуглуг хаза солуннарны удаа-дараа үндүрүп турарын саналдаанар.

Кем-херек үүлгедиишкиниериниң үнүп турар чылдаганнарын хөй-иитиниң күжү-биле болдурбайн турган, кижизидилге ажылын экижидерин чөвүлел хуралдың киржикчидери саналдарынга чугаалаанар. Ап чорудар хемчеглерге хамаарыштыр тодаргай доктаалды аңаа хүлээп алган.

О. КОЛ.

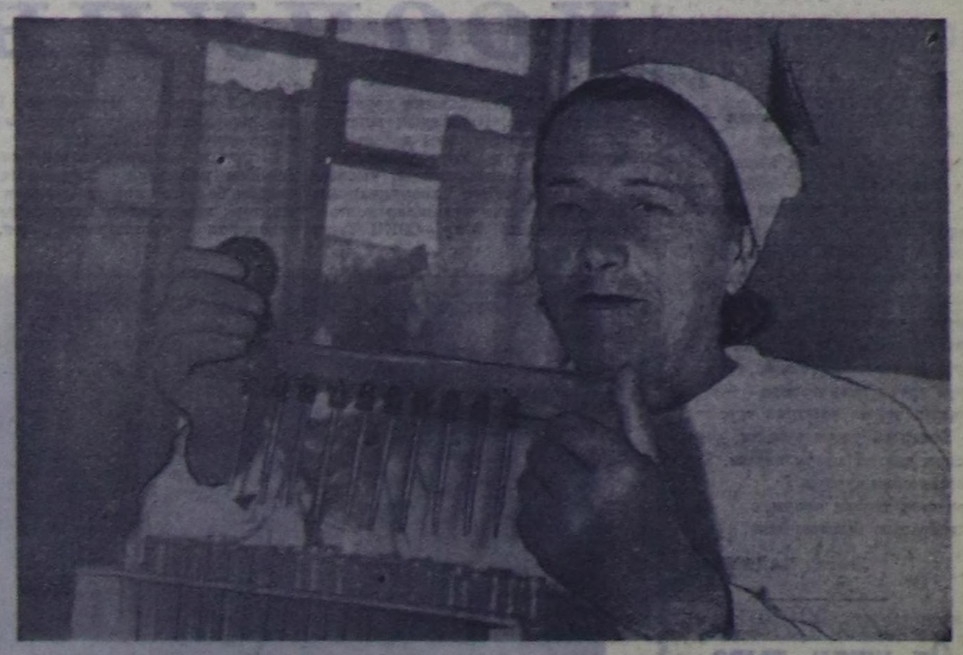

Т. В. Кирдеева чоннуң кадымын камгалап, чаагай үүле бүдүрериниге үжен ажыг чыл дургузунда бараан болуп келген. Бүинныг ол ажыл-ишчи бодунуң кады ажылдан турар эш-оорунге дуржулгазын дамчыдып берип, аңаа келгеннерге медицинаның ачы-дузазын хүнүүн-не чедирип турар. Ону ооң коллективи ынчангаш хүндүлээр: аңаа коммунистиг Күш-ажылдың шалынчызы деп атты тывыскан. Татьяна Васильевна ам Кызылдың вендиспансериниде лаборантылап турар.

ЧУРУКТА: лабораториягa Флоринскийниң аппарадынга Т. В. Кирдееваның эмнер кудуп турары.

Фото А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

САДЫГЖЫНЫҢ ҮЛҮҮ

Кызылдың 40 дугаар магазинининг бакалея салбырында ажыл-херекке ёзулуг бердинген, ажыл-ишчи кижилер ажылдан турар-дыр дээрзин дораан-на эскерип каар. Мында янзы-бүрү аъш-чемни хостуг шилип, садып алыр кылдыр делгеп каан. Шуптузун килдээш, бөлүк-бөлүк аайы-биле тургузуп каан. Садып алыкчы маңаа келгеш, садыгжыны манавас. Чүнү алырын күзейдир, ону туралааны-биле шилип алыр. А ооң соонда, ону кассага чедире бергеш, түгле өртээн төлеп бөөр. Садыглаашкынны мынчаар организастааны үе-шакка камналгалыг.

Бо салбырда алды садыгжы бар. Олар ээлчежип ажылдап турар. Беш ажыл хүннүг, ийи дыштаныр хүннүг неделяже олар шагда-ла шилчээн. Ажыл шагын база-ла график ёзугаар таарыштыр тургускан. Садыгжыларның эки ажылдаарынга ол база таарымчалыг.

Маңаа улус кезээде-ле хайныышкынныг. А садыгжылар оларга ээлдек бараан бооп турар.

— Слива үзү, макарон садып алыр дээш келдим, кызым, кайын алыр мен — деп, бажының дүгү көгере берген кырган кадай садыгжы кыстан айтырды.

—Бөөр эртинер, шуптузу мында-ла болгай — дээш демги садыгжы кыс садыгның дөрүнде делгииринче аппарды.

Бакалея салбырын дуржулгалыг садыгжы коммунист Полина Борисовна Быкова удурлап турар.

— Мээң кады ажылдап турар садыгжыларым оңаашкан ажылынга харыысалгалыг улус—деп, ол чүвениң шынын чугаалады.— Кайызын кандыг дээрил. Аныяк кыс Ирина Болатты чижекке ап көрөөл. Ол садыг училищезин доскан дораан-на, бистиң-биле ажылдап эгелээн. Ам дөрт чыл кады ажылдап тур бис. Бо үениң дургузунда ол арга-мергежилдиг садыгжы апарган.

— Садыгжы болурун школачы чылдарымда-ла бодап чораан мен. Ол күзелим 1963 чылда боттанган — деп, Ирина Болат өөрүшкүүбиле чугаалаан уламчылады. Баштайгы үемде ажыл-ишке мергежил чок болгаш бергелерге таваржып турдум. Меңээ дуржулгалыг садыгжы эш-өөрүм дузалап эгелээн.

Болат ынчан Кызылдың «Юность» деп магазининге ажылдап кирген. Ооң мурнунда ол садыглап чораан эвес, аңаа сезинчиг болган. Аныяк кижиниң ол бодалын садыгжы Валентина Андреева эскерип каан. Бир-ле хүн ажыл соонда, ол Иринага мынча дээн:

— Сээн өөренип алган билиң бар-дыр. Ам ону түгле практикабиле быжыглаар. Самчыгдал, дудагдал болу бөөр деп черле бодава. Ол түгле бистиң серемчиледиг, шынчы ажылывыстан хамааржыр. Дидими-биле ажылдаар херек. Валентина Алексеевна Андреева бодунуң арга-мергежилин аныяк садыгжыга күзелдиг-биле дамчыдып берип турган.

Болат шынап-ла ажылга шуудап эгелээн. «Совет садыгжы ак сеткилдиг, чоннуң мурнунга шынчы болур дээрзин кажан-даа утпа» дээн ажININ чагыг сөзүн болганчок-ла ол бодап көөр турган.

«Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле артпас» деп үлегер чугаа бар болгай. Ирина Болат чоорту-ла бергелерни ажып, мурнакчы садыгжыларның одуруунга кирген.

Бо чылын ол республиканың аныяк садыгжыларының слёдунга база киришкен. Аңаа ол садыгжы эш-өөрү-биле арга-дуржулгазын солушкан.

Дугаары 40 магазинниң бакалея салбырының дептериниде садып алыкчыларның: «Силерниң эвилеп-ээлдек чаңыңарга, кызымак ижицерге улуу-биле четтирдивис! Силерниң бо салбырга келген кижи ээлчег манап турбастыр. Хереглээн түүлдерни дораанна садып алыр-дыр» дээн өөрүп четтириишкиниң сөстерин сонуургал-биле номчуп болур. Бо сөстер дээрге Ирина Болатка баа дорт хамааржыр. Ооң кымымак күш-ажылы база ында киржип турар.

Бакалея салбыры эткен сентябрь айның саарылга планын 103 хуу күүсеткен.

Коммунист Полина Быкованың удуртқан садыгжылары эрес-соруктуг ажылдап, Улуг Октябрьның 50 чыл оюн эки чедиишкиннерлиг утпуп турарлар.

Х. МОНГУШ.

Октябрьның 50 чылынга уткуштур

ҮЙМЭЭННИҢ БАСКАШЫ

ЛАГЕРЬЖЕ ОРУККА

Каш-ла минута болганда, штабка чеде хонун келдим. «Канчар дээн чүве ирги» деп боданмышаан, эжикти ажыда тыртып чоруй көөрүмге ТАРН Төп Комитединиң секретары эш Тока, полктуң командир-комиссары база штаб даргазы олар олурлар.

— Бирги эскадроннуң старшиназы Иргит Бадра чедип келдим, эш командир!

— Эки-дир, олуруп алынар.

— Эжим командир! Келдирген командирлер чедип келген, манап турлар—деп, штаб бижиктизи Кидиспей илеткеди.

— Бөөр киргеер де—деп, командир-комиссар бижиктиг дужаады.

— Арам, ам дээрезинде түгле чорудар улустарны келдиртсе эки боор — деп, эш Тока мынды. Мээң чөпшээрел чок кирип келгеним ужуру болза, ынчаарда полктуң нам үүрүүнүң даргазы турган мен, ынчангаш нам айтырыының талазы боор деп бодааш, шуут кирип келгеним ол.

— Чаа, мындыг-дыр, ынчаарга эш Ханды-Сюрюңну, иштики херек ламызының ажылдакчызы Херел оларны кириивит — деп командир чугаалады.

Олар кирип келген. Штаб даргазы турары билен, бистер база тура халыштывыс. Штаб даргазы Тываның Тере-Хөл биле Мооалдың Көпсүг-Хөл аймааның соңгу талазы-биле тудуштур тура халышкан феодал-теократ идеегеттериниң контрреволюстуг үймээнин чылча шаап узуткаар дугайында дужаалды номчуп доосту.

—Ол болуушкуннуң амгы үедеги байдалын болгаш бистиң шериг отрядывыстың сорулгаларын Намның Төп Комитединиң секретары эш Тока чугаалап бөөр-дир, кичээнгейлиг дыннап, билип алынар — деп, командир-комиссар сагындырды.

Төп Комитеттиң секретары бодунуң чугаазын: «Чурттуң хилн-кызыгаарында арат чоңга тайбың амыдыралды доп-дораан катап тургузарларны силерге АРН ТК болгаш ТАР-ның революстуг чазаа идеегеттуг» деп сөзүг-биле доосган.

Июнь 20-ниң хүнүнде, кежээ 6 шакта Самагалдайга четкен турар дугайында даалганы алгаш, Ханды-Сюрюң-биле лагерьже чоруптуувус.

— Хемчикке Сумунак баштаан үймээнни. ооң соонда Өвүрүүн Бора-Шайга үймээнни базышкан мен. Дээрбечилериниң өзү кара-да болдур ийин, өзеңги алдындан-на адар деп бил. Бора-Шайга бистиң начальнигивис Тес-Хем чурттуг Чооду Пачыны хаймра чок адып олургенивис ийин. ону таныыр сен бе?—деп. Ханды-Сюрюң айтыды.

— Кады хөй кадарып ойнап өскен эжим-дир ол—дээш базып орумда. кижим улам ханылап. болу берген байдалдың дугайын айтыра берген.

— Сен мындаа чаа кызыгаар комиссиязы-биле кады чораап, чүвениң байдалын эки билдиң-не ийнеп? деп, кижим айтыра-дыр.

— О-о, меңээ ону дорту-биле чугаалаар эвес, ынчалза-даа моол комиссияның кежигүннериниң элээн дыңнаан мен. Олар болчашкан черинге ийи хонук озалдап келген. Арай эргижирей берген машинадыг болдуулар. Ол машинаның хөрээнде 4-5 черден боо октары оттур халышкылай берген болду.

— Бистиң дээрбечилер боолап турдулар—деп, чажырбас-даа чугаалаар болдуулар. Көгей аразында телефон чагыларын ужуруп каапкан, Төп-биле харылзаа үзүлген — деп, оларның чолаачызы Сенгин чугаалаар чораан.

ОТРЯДТАР ДАЛАЖЫШКАН

— Удуур медээ түүе этпестей берген чоор—деп, оолдар чугаалажыпдаа турар. Хенертен дүвүрээзин медээзи болган соонда, полк дайынчы турушту эөлепкен.

— Бирги эскадроннан өскези тарай берзин!—деп, полк дежурныйы чарлаптарга, түгле бистер артыывис.

Аът кулаа көзүлбес карацгы. Эскадрон ийи отрядка үзүлгеп, аъттанышкан. Командир Ханды-Сюрюңнүң бирде «Шокшуул» азы «Челзиил» дээр командазы дыңналырындан өске чугаа-даа дыңналбас.

Эртенгиниң 7 шакта-ла Кызыл-Арыг дужунда калбак эзимче ажытталып кире берген бис.

Шагыравчыг-ла, ынчалза-даа бо хвре ырап келгижеге чедир чүнүң ужурунда, кайнаар бар чыдарын безин билбес кижилер барын шупту болганда, командирлериниң чүнү чугаалаарын олар четтикпейн манап турганы черле ийдеп. Ийи шак дыштанылга доозулган. Кижи бүрүзү эзеңги тевериниге белеп.

Чыскаалыттывыс.

— Эштер, дайынчылар! Бистер дайынчы белеткелче эвес, Төрээн чурт дээш дайзынга удур демиселче бар чоруур бис. Тываның Тере-Хөл кожуунунуң мурнуу кызыгаары-биле Мооалдың Көпсүг-Хөл аймааның соңгу кызыгаарын дургаар тыва, моол араттарның чаалап алган революстуг эрге-шелээзин, ёзу-чурумун узуткаарын орадаажып, феодалдыг эргечагырганы катап тургузарын күзээн феодал-теократ артынчылар контрреволюстут үймээнни үндүргендир—деп. Ханды-Сюрюң чугаалап үнду. — Олар чүнүң-даа мурнунда нам. арева кежигүннериң «аңнап», ажылчы чоннарның тургузуп алган МЧАЭ-зинге удурланып, чоннуң өскүч-хоренгизин өртедип-хуюктап, хуналаа ап турарлар-дыр. Дайзын кара сагыштыг болгаш күжүн ам-даа чыгдыныыбаан.

Бистиң сорулгавыс болза дайзынны чылча шавары. чурттуң хилн-кызыгаарынга тайбын амыдыралды дүрген-не катап тургузары болур. Дайзынга удур бүгү шериг отрядтарының командылакчызынга эш Шилгиин (Гаевта), Тере-Хөл отрядының даргазынга Ханды-Сюрюң мени. Сайгал отрядының даргазынга эш Иргит Бадраны АРШ-тың штавы томуйлаан,

Улуг Октябрь тиилээн, Совет Эвилелиниң Кызыл Шериг бистиң артывыста, бис кандыг-даа дайзынны тиилээр бис. Билдингир-дир бе, эштер дайынчылар!—деп, ол доосту.

— Билдингир-дир! — деп, чирт кылдыр харыыладывыс.

Оон оруувусту уламчылаппан бис. Шуурмактың бора хектери биске байыр чедиргензиг — кедергей-ле чайтыгайнын тургулаан.

Калдактың эрги оруу-биле ашкаш, Борлүгнүң үзүк кырынга үнүп келдивис. Узун Тес барыын түкче шойлүп бады барган чыдыр. Тываның төөгүзүнге баштайгы күрүне найысылалы деп чугаалажып турганы Самагалдай костүп келди.

Каш-ла минуталар эткен. Каттыг-Булуң арыынче шымнып кире бердивис. Самагалдайга чеде бергенивисте биске чүе ажыг кижилиг эки-турачылар отряды каттыжа берген. Бис ам холушкак үш отряд апардывыс.

Таралашкын өртээлин түгле аъттар солуп мунар кылдыр эткеш, Сагаан-Толагайга чеде бердивис. Душ үезинде эштер Ш. Кижинр-оол, К. Тоңмит оларже дээрбечилериниң халдаанының дугайында таныштырыг кылды. Дээрбечилер эш Тоңмиттиң будун сый адып балыглааш, ооң балыг черин бижек бажы-биле чушкуп, байысаап турганынга дайынчы бүрүзү килеңнеп турду.

— Чоп кончуг идеегеттерил, көрүп турунар шува — деп Тес-Хемниң эки-турачызы Маңнай чугаалаттынган тур.

Бирги отряд улаг аъттарын эзертей берген. Дайынчы Дензин сарыг аът эзертеп тура хоомайзынган:

— Хупурай бер, бо мени дараазындагы өртээлге чедирер деп бе, чоп кончуг чөгенчиг чүвел?..

— Хо-оо, Эрзин нуну чедирбес болза, эөр тандымның аңы чеңерер бе, шынап-ла ындыг чүве болза, өрзинчилериниң аът мунуп чораан хөрээ бар бе, оон орнунга ыт-ла ыңгыржактап чораа дээре эвес деппе—деп, Бижээ-Хөө чугаага улашкан.

Хенгергетти өртээлинге чедер чыгап чораат. Бижээ-Хөө дөзер эвес, омак хевир кирген айтыра-дыр:

— Че, Дензин, коңгуртайың кайы хире чор ышкаш мон?

— Эжеп-не сүдезин бо, ам харын киткен орар апарды ийин моонар — деп, Дензин чугаалаттынып чорда, кожазында Океанын холу карбаш кынган ышкаш болду. Турт-тарт-ла дээн дег болза-ла. Дензин черде чыдыр. Арны кызын калган Дензинивис турун келгеш. аъдын бар ораштырыпкаш, чындыныпдыр ынай болган. Океа. Борбак-оол суглар: — бо кижээ «хорук базып берээл» дишкензиг, кожазында даалыктадып органнар. Хенгергеттинн далаш-биле эрткеш, Качыкка кирип келдивис.

ЧОН БИСТИҢ-БИЛЕ

Дээрбечилериниң кол үязы турган Сайгалга чеде бээривиске өглер, аалдар колдуунда-ла эөзиргей, бурулуг-даа, буруу чок-даа кижилер арайла арга-ыяш аразынче чаштынар бодаар аяныыг болган. Таныызы кижиге ыңдыг чүве ийикпе, кижилерже коорге карактарының сезинчин кончуг ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа Качыктың бодүүн чоны революсчу быжыг бүзүрел, туруңунга хевээр турганнар.

«Бистер кем-буруу чок чон-биле бактажыр дээш эвес, а силериниң тайбың чурталгаңарны үрегдеп, силериниң чаалап алган эрге-шелээзиниң узуткаарын орадаашкан дайзынар-биле демиселжир дээш келген бис. Аал ораныңарга олуруп, ажылагыйны кылыңар, эргим ха-дуңмалар деп, чон-биле ажылдан кээривиске, ол-ла ёзугаар болган.

Бүгү чон решериглериниң талазында болган. Ынчалза-даа ийи-чаңгыс чайгылчан кижилер база турган, оларның чоп аразында сынар чери чок апарган. Тере-Хөлге нам үүрүнүң даргазы турган Күскежей, суму даргазы Күнчүнчап база Идам-Күрү олар ыңдыг байдалга таваржып, Тере-Хөлдүң арева үүрүнүң даргазы Быртакты араатанзыны-биле өлүргеш. моол дээрбечилерже дезе бергеннер. Аңгызын өскүнган, ырбакчы решериглер революциянның изиг чалбыыжынга өртенген.

ДАЙЗЫН ҮЗУТКАТТЫНГАН

Дээрбечилер Тыва. Моол чуртунче чайгылып, Булан-Ойга оларның саны өзүп, мырыңай-ла 9—10 айларга чедир кедереп турган. Коза-Хем аксының үстүү талазынга тыва-моол шериглериниң каттышкан согуушкунунга таварышкан, дайзын 9 айның бирги чартында Көпсүг-Хөл, Агар-Чоза уунче деппи эгелээн. Тыва шериг Тере-Хөл отряды командир Шилгиниң удуртулгазы-биле дээрбечилерни моол кызыгаарынга сүрүп четкеш, чылча шапкан.

Моол дээрбечилериниң Хары-Сахиды (Кара-Сал) чанчыныга баштаткан болүүн Күскежей, Күнчүнчап, Идам-Күрү олар эдертип алгаш, Тере-Хөл уунче катап шургун эгелээни билдине берген. Дайзынның келген оруун карыштыр эткеш. ооң соондан туда сүрүп келирин дааскан дужаалды эш Шилги Сайгал отрядынга берген чүве. Коза-Хемни орт алгаш. октябрь 3-те Сайын-Хужурга келген. Дээрбечилер Кундус-Чекпе таварты Тере-Хөлге кээрге. эш Шилгиниң отряды аңаа согуушкунну берген.

«Сайгал отряды Сайын-Хужурже катап эгеш, дайзынның артынчызының бажын доосун! Отрядты башкарарынга эш Сүгдүрүү арттырган, пулемёдун алгаш, Тере-Хөлге кел деп дужаал алдым. Чыгаландыга дүнекинің 12 шак үезинде пулемёттчик Борбак-оол-биле тутсуп келдивис.

— Отряд дайзын-биле хөл артында тулчуп турар, чазак черинче медээ бөөр дээш чаа-ла оон келдим—деп, Бүлчүң чугаалады.

Аът дүүү дагжап келген соонда, командир Шилги маузерин халаңдыпкан кирип келгеш: «Эжим сайыт! Дайынчы даалга күүсеттиндi!» деп Бүлчүңге рапорт берген.

— Силериниң кыйыртканыңар ёзугаар Сайгал отрядының даргазы чедип келдим— деп, Шилгиге рапорттадым.

— Эки-дир. Ында артып калган дайзынларны эртен барып узуткаңар —деп кагды.

Отрядтан элээн каш дайынчылар дайзынның хөл чанында хаа бажында хоргадай берген кезээн мнан хонупкан болган. Октябрьны 11-ниң эртеннде эштер: Шилги Бүлчүң, Ханды-Сюрюң, Херел отрядты баштаан алгаш, хөл артында Оваага келдивис.

Ол дүне быекан хар чагган. Хары-Сахилды чанчынны Күскежей эдертип алгаш, чажыт орунтан дезе берген болган. Арткан дайзынларны аңаа узуткаан. Бажында куу кижи бажы дүрүүлей чоңгаш, кадан каан ыяш сыптыг, хөй кадак баглаан тунту хунаап алган бис. Ол тук ТАРның иштики херек ламызынга келген чүве. 1932 чылда Тере-Хөлге болган үймээн октябрь 11-де ынчаар бастырган.

Решериглиниң отрядтары даалганы күүсеткеш, дайзынның тулуунга чедир бастырганын арат чоңга чарлап, ажылчы чонну тайбың чурталгаже кыйгырган.

Дээрбечилерни чылча шаварынга дыка хөй эштер эрес-дидим чоруун көргүскен. Командир Шилгиниң дайынчы, дидим, мерген шинтпирлиин сактып чугаалаас аргажок. Ол — шериглиниң Тверской офицер школазының артиллерия салбырын доосган, баштайгы тыва командир. Ол, «Элегес» совхозка ажылдап турган, аар аараанындан мөчээн.

Ол ышкаш биче дарга Дензин ийи удаа аар балыглатса-даа. маадырлыг, дидим чоруктарны кылган. Решериглер: пулемётчу Өглуге (Чоон-Хемчик), Бижээ-Хөө (Эрзин), пулемётчу Борбак-оол (Барыын-Хемчик), Дойган (Улуг-Хем), эки-турачылар: Тоңмит, Кижинр-оол, Чөкпек (Таңды), Аржы (Улуг-Хем), Кавзадай (Эрзин), Чаш-оол (Каа-Хем), Маңнай-оол, Чалан-оол (Тес-Хем) олар база шылгараанар.

Ажылчы чоннарның хосталгалыг революциязының херээ дээш дайынчы даалганы күүседип чораат, амыдыының берген эштериниң аттары база уттундурбас.

Й. БАДРА,
үймээнни баскаанларның бирээзи.

1967 ч. Октябрь 22.
ШЫН
3-КУ АРЫН

Венерадан байыр

Венера дээр планетага
Мээн чуртум баштай четти —
«Венера-4» шинчээчивие
Бергезинмейн хонуп алгаш:
— Венера, мендии!—диген.
— Совет төлээ моорлап келгеен!
Чоруулар-ла чогузуп!—деп,
Венера аа өөрүп, дүүреп,
Менди байыр соңнеп уткуп,
Чолукшуп-даа турган иргии.
Октябрьдан төрүттүнген
Оранымның сүлде демдээн
Орта мөңге төлээлеткеш,
Орус эртем шинчээчиви
Оортан черже айыткап тур:
— Венерага ужуп келгеш,
Менди чаагай хонуп алдым.
Россия оран чуртум,
Ооңээн төрээн чонум,
Октябрьның байыры-биле!

Леонид ЧАДАМБА.

Он үшкү тыва эртемден

Тываның дыл, литература болгаш төвгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы О. А. Толгар-оол төвгү эртемнериниң кандидады эртем чадазын тыпсырынга диссертацияны (эртем ажылын) Иркутск университединге чоокта чаа камгалаан. Ооң диссертацизының темазы: «Тываның Араттың революстуг партиязының идея-организас талазы-биле быжыкканы болгаш тургустунганы».

Ол — эртем кандидады атты чедип алган он үшкү тыва кижи, а бистиң республикада амгы үеде нииитизи-биле 27 эртемден ажылдап турар.

Бистиң корр.

ХООЧУННАРНЫҢ СЛЁДУ

Октябрь 20. Кежээкиниң дөрт шак четкелек чорда, Кызылдың хөгжүмшин театрынга хамаатты дайын болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери организастыг чыглыш келгеен. Омак-хоглуг хоочуннарның хөректерин орден-хавыяалар долган. Слёт эгелээн. Ону СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ажыткан. Слёттүң президиумунда ат-сураа балдингир эштер Бүлүүн, Антипин, Брагин, Байысыслан, Байлак, Давыдова, Кочетова, Кабак, Макаренко, Лопсанчап болгаш өскелер-даа.

— Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ның Политбюроузун сөңгүүр деп саналдыг мен — деп, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, О. К. Оолак чугаалаарга, ону слёттүң киржикчилери чаңгыс үн-биле деткээнер.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары К. С. Шойгу партия обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң база Министрлер Чөвүлелиниң хамаатты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге байырлыг чагаазын воочаан.

Индирде Совет Эвилелиниң Маадыры, танкист Чүргүй-оол Умань хоорайны хосташканының дугайын сактып чугаалаан.

— Бисти түгле дайынның хоочуннары дивейн, күш-ажылдың база хоочуннары деп турары кончуг шын. Мен фронтудан келгеш, дораан тайбың күш-ажылга бердиндим. Хүн келген тудум, партия болгаш чазак совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер дугайында улуг сагыш салыышкынны илергейлеп турар. Ынчангаш мен бо слёттүң мурнундан ам-даа кызын ажылдаарын хүлээндим — деп, Чүргүй-оол чугаазын дооскан.

Слёттүң ажылын даргалаан эш С. К. Тока Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Галина Довадорга сөс берген. Шимченгир хөрөөнывыстан бөөр ам чөөрби үш чыл эрткен-дир. Сүроедевизминиң аргазы чок.

Ол бодунуң чугаазында дайынчы эш-өөрүнүң дугайында чылыг сактып, СЭКП Тыва обкомунга, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге бо слётту чыттаны дээш өөрүн четтиргенин илереткен.

Хоочун партизан Семен Галкин Тывага бир дугаар Совет эрге-чагырганың органынга сөңгүттүрүп, берге үеде ажылдап, чурттап чораанынын дугайында чугаалаан.

— Аныяк өскеннерин адаларыгы чоруп турда, театрның артыкы эжиинден хоорайның пионерлери болгаш аныяктары кызыл туктарлыг кирип келди.

— Хоочуннарга алдар!

— Хамаатты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга силерниң кылган маадырлыг хөруктарыңар дээш четтирдивис!

— Силерниң демнеежин чораан ыдыктыг хөрөөнерге төлептиг болур бис!

Мындыг сестер-биле пионерлер, комсомолчулар болгаш аныяктар хоочуннарны байырлаанар.

Индирге чеден ажыг харыг кыргаан үнүп келди. Ол болза Тываның хоочун партизаннарының бирээзи Семен Галкин-дир.

Хосталга, аас-кежик дээш тыва, орус ажы-дуңмалыышкыларының бир демниг демнеелиниң дугайын кыргаан партизан сактып чугаалаарга, олурганнар дыка үр адыш часкааннар.

— Совет Украинаның Ровно областының ажылчы чонларындан ыңай байырлы бо слёттүң киржикчилеринге дамчыттым!—деп сестер-биле Иван Тимофеевич Кузнецов бодунуң чугаазын эгелээн.— Тыва эки-турачылар-биле чаңгыс полкка тулчуп чораан болгаш оларның маадырлыг хөруктарының дириг херечизи мен. Ол бүгүнү көрген болгаш мындыг саналдыг мен: тыва эки-турачыларның дайынчы хөректериниң дугайында номнар бижир херек. Бистиң полгувуска болгаш дивизиязыска оларның дугайында хөй-хөй ырлар тогаттынган. Ровно областың ажылчы чоннары тыва эки-турачыларның эрес-маадырлыг хөруктарын магадал-биле сактып, оларның аттары-биле кудумчуларны адап, турасчаалдарны тургузуп турарлар.

Тыва эки-турачыларның бактаап турган полгунуң командириниң политика талазы-биле орелакчызы чораан Ипат Михайлович Наумовка сөс бөөрге, ол үнүп келгеш, Кызыл хоорай Совединге, СЭКП хооркомунга, СЭКП Тыва обкомунга суй белектерин тывыскан. Оларның арызында—Кызыл тук, Ровнода эш-өөрүнүң хөөрүнден алдынган чер болгаш өске-даа түвелер бар.

Республиканың ажылчы чонларынга слёттүң киржикчилериниң кыйгырыын СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселев воочаан. Слёт ажылын дооскан. Слёттүң киржикчилери ооң соонда улуг концерт көргеен.

ЧУРУКТА: Слёттүң белүк киржикчилери.

К. ОЮН.

Москвада келген ховар тывыг

ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Ю. А. Орлов аттыг палеонтология институдунга алдептиг чүүк келгеш, Ада шупту он ажыг тонна деңзидиг алдан ийи кончуг улуг харжак бар болган. Ол харжактарда эртемге кончуг үнелиг материалдар — даш чепсек үеликте чуртаан чораан кижилерниң турлаанның артынчыларын шыгжаан.

Ол ховар тывыгның дугайында тодаргай тайылбырны СЭТА-ның корреспондентизиге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының палеонтология институдунуң эртем ажылдакчызы болгаш скульптору Я. М. Эслон дыңнадып берген. Ук тывыгны Днестрге украин археолог А. П. Черныш тыпкан. Ооң ниити шилу чус дөрбелчин метрден ажыг болгаш долгандыр артык каллаг мамонт секторинің артынчылары шинчилиг турустунган.

Белдектиң оргузунда улуг одаг орну, даш чепсек бүзүүндүлары — муң-муң борлаң оттукдаш бүзүүндүлары, ыныс-бүрү сүүркүүштер тывылган. Турланың өөнөкзиринден чүл-бүрү 160 секторлар болгаш мамонт баштарының секторлары чыгдынган.

Ол ховар тывыгны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының келир үеде тургустунар палеонтология музейинің залынга дилээр. Ол музейни Москва чоорунга ажыдар деп төлевилеген.

СУРАГЛААРГА— СУРАГ-ЛА ЧОК...

Нолылаан казак Анна Игнатьевна Васичиниң бажыңынга Аргон станицаның моондак-моондак күскү чечектер туткан школачылары чедип келгеен. Таныш ооллар, кыстарын бажыңының эзги амыраа угкаш, бажыңының чанында селбер калина чаныкка эдертип чедире берген. Ол ыыштың доорунда солдат хөөрү—дөңнели берген чер чыткан. Школачылар чечектерин салгаш, ук станицаның ол дидим камгалакчызының дугайында чогаттынган ырны ооңум ырлашкан. Суур чурттакчыларының арызында ол кижиниң ажыдыралын билирлер-даа эвээш, кончуг эвээш.

—1942 чылдың күзү турган. Немец аг-шериглер Терек хемниң эриктеринче диргелгеш, Закавказьеның нефтилиг черлеринге кирер дей берген. Совет дайынчылар ажытының артынга каргаш, Дарьял кашпалынга тулчуп турган.

Октябрь 13-те бүргеш эртен ол казак эмейниң бажыңынга разведчиктер хөрөөнче аар белгелаткан эжин ыыкелеш, ыныс деп чалаан:

— Бо солду эмнээр сен, үзбай. Астрахань чурттуг Анатолий Серебряков деп кижи-дир ийин бо—дей тыртып каап, олары дораан-на катап өөрүмдежип чорум каан.

Анатолий Серебряков ур-даа чурттаваан. Хым дээн чалыы солдуң чүрээ бир шак болганда сокластай берген. Анна Игнатьевна кожаларын келдирип алгаш, дайынның болган үеге-бөо октары частып турда, дайынчының бажыңының чанынга орнукшуп каан. Хөөр кырының дөңүн долгандыр кара-куу даштар салыпаан, бажыңга ол-ла үүн чиирбей калина тарып олуртып каан.

Эрткен чылдар-даа талыйлан. Торын олуртып каан чиирбейи селбер ыын кыдыр өзүп үнүп келген. Ам час келирге-ле, калинаны саглаңайдыр чечектелип, а күзүн чидигкылыг чинчилер дег чимистелип турар апарган. Эртен ооң бүрүлериниң дүшкен шөлүнү көөрге, солдаттың хөөрүнге ыыгаан шекин карак чаштарының борбаңайын турары-ла.

Ол дайынчының аазы кок баштыг хөрөөнче кижи келгеш, ыныс дээр ирги деп, Анна Игнатьевна 25 чыл дургузунда ханаа келген:

— Бо солдаттың аазы, Анатолийниң аазы жен ийин.

Сураглаа маанаргы-даа, сураг-ла чок! Анна Игнатьевна Астраханының комсомол хооркомунче ийи катап чаваа бижаан. Харыларда түүнел болзу дег чүве-даа чок.

Т. ЕФИМЦЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

Чажыт фронтунуң дайынчылары

Немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шапкаш, Совет Армия рейхстагтың кырынга тиилелгениң тугун кинскиткенден бөөр ам чөөрби ийи чыл ажыл турар. 1941—1945 чылдар — бистиң Төрөөн чуртувустуң төөгүзүнге кижи көөр хөөн чок араатанзыг дайзын-биле совет улустуң маадырлыг демнеелиниң шылгалдаларының чылдары болган. ССРЭ-ге удур дайынны эгелээн, фашистиг Германияның чагырыкчылары ол үеде эки чешеглеңген болгаш дайын чорудар талазы-биле дуржулгалыг турган шериниге идеген турганнар. Ооң-биле чергелештир маештаб болгаш кадыг-доңкуп талазы-биле төөгүге көөтүп көрбөөн чажыт дайынны база калбартканнар. Ылаңгыя гитлержилериң бодап турганы-биле алырга, фашистиг Германияның разведка болгаш контрразведка органнары Совет Чешеектиг Күштериниң дайынчы күчүзүн, совет улустуң моральполитиктиг чаңгыс эвин кошкадыр, тылга ажылды дезорганизаетаар болгаш түр эжелеттирген девискээрлерде партизан шимчээшкинин өөскүтпес сорулгалыг турган.

Ол сорулганы боттандырар дээш совет-герман фронтуга удурланыкчы разведка, контрразведка болгаш диверсиялыг 130 ажыг органнарын мөөнээн, агентуралар белеткээрининг 60 хире тускай школаларын тургускан. Совет шериглиг тылынче шпионнарын, диверсантыларын болгаш террорларын улуг армиязын октаан.

Герман империализминиң кара сагыштыг планнарын болгаш үзел-бодалдарын буурадын дүжүреринге күрүненің аймыл чок чоруунуң органнары улуг рольду ойнаан. Дайынның чылдарында Совет күрүненің аймыл чок чоруун хандырарының болгаш немец-фашистиг эжелекчилериниң разведка болгаш контрразведка органнарынга шиитпирлиг согугну таварыштырар талазы-биле оларның мурнунга салдынган сорулгаларны Коммунистиг партидның удуртулгазы-биле, чекистер чедишкиниг шиитпирлээннер.

Кара сагыштыг болгаш казкар дайзын-биле демнеелди чорударынга Ада-чурттуң Улуг дайыны күрүненің аймыл чок чоруук органнарынга улуг шылгалда болган. Ынчан совет чекистериниң социалистиг Төрөөн чуртунга бердингенин, оларның эрес-маадырлыг чоруун болгаш быжыг туруштуун дайын ёзулуг-ла шылгаан.

Дайынның чылдарында дайзынның тылынга күрүненің айыыл чок чоруунуң органнарының ажыл-чорудулгазы калбарган болгаш бедик үре-түңнелди берген. Дайзынның тылынга шиитзи-биле чекистериң 2200 хире тускай бөлүктери разведказы, диверсия болгаш организаксы ажылдарны организастап чоруткан. 1941 чылда Белорус ССР-ниң девискээринге безин 7 муң ажыг кижини хаара туткан 437 разведка болгаш диверсия бөлүктери ажылдап турган. Удурланыкчының шериглериниң туруштарын болгаш шимчээшкинин илереттиишаан, ооң оперативтиг планнарының дугайында эң үнелиг дыңнадыгларны разведка органнары дамчыткылаан. Чижээ, 1943 чылдың чазынында чекистериң «Победители» деп оперативтиг бөлүү Франциядан, Африкадан болгаш Ленинградтан элээн каш чадаг шериг болгаш танк дивизияларын Курск уунче октаар деп турар дугайында чугула медээлерни тыпканнар. 1943 чылдың майда күрүненің айыыл чок чорук органнарының оперативтиг бөлүү удурланыкчының тылынга армияның Төп бөлүүнүң Шериг-Агаар Күштериниң штавының разведка килдизинин офицерин тудуп алган. Ол офицер немец командылаалдың Орёл—Курск эстээнче улуг шавар халдаашкын белеткен турарының дугайында чугула медээ берген.

Совет чекистер дайзынның тылынга ажыл-чорудулгазының үезинде удурланыкчының разведка болгаш контрразведка органнарынче шургун кирип, совет Төрөөн чуртка удур оларның үргедекчи ажыл-чорудулгазының планнарын илередип, бистиң тылыче октаары-биле ийикпе азы эжелеттирген девискээрлерге артыгын каары-биле агентилер белеткеп турган. Ол агентилер белеткеп турган ажыл-чорудулгазы сойгалаттынган, немецтер ындыг янзылыг разведка школаларын хаар ужурга таварышканнар. Күрүненің айыыл чок чоруунуң органнары немецтериниң «Абверкоманда —103» деп разведка органынче база шургун кире берген болгаш бистиң тылывысче чорудупкан база чорудары-биле белеткен турган 127 агентилериниң дугайында медээни тыпканнар. Ол орган Москва уталыышкынга диверсия ажылдарын белеткен турган болган. Бо ыышкан дыка хөй чижектерни ам-даа уламчылаан болур бис.

Дайын үезинде совет чекистер марксизм-ленинизминиң идеяларынга бердингенин, бистер ёзулуг патриоттар бис, маадырлар бис деп үвени көргүскеннер. Ылаңгыя подполковник К. П. Орловский баштаан «Соколы» деп оперативтиг болук дайзынның тылынга коргун чок хөдөлгишкиннерни кылган. 1943 чылдың эгезинде пацисчи гебитскомиссеарлар Франциии, Штырны болгаш обергруппенфюрер Засорнасты чок кылдыының талазы-биле операцияны ол болук чедишкиниг шиитпирлээн. Ол чорудулга үезинде командир аар балыгланган. Дайын соолуңде К. П. Орловский партияның кыйгырыы-биле чугула участок—улус ажыл-агыйын катап тургузарының улуг фронтузунга келген. Дайзынның тылынга дайынчы эрес-маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадырының Алдын сыдыызын алганы болза, а тайбың үеде күш-ажылга шылгарал дээш — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты чаалап алганы совет разведчиктиң дайынның-даа, тайбының-даа чылдарында кайгамчык мөзүг-шыпарын тодаргай хереченген турар.

Кайгамчык разведчик Николай Иванович Кузнецовту сактыылы. Украинага тергиндеп турган хартаачы фашист судья Функаны, Галицияның вице-губернатору Бауэрни, генерал Кнуттуң оралакчызы Кохту, суражаан пацисчи чагырыкчы Шнайдерни болгаш өскелерни-даа узуткан чок кылганы — ооң кылган маадырлыг хоруктарының тодаргай барымдаалары болур. Чекист разведчиктиң ажыл-чорудулгазы түгле ооң-биле кызыгаарланмаан. Кузнецов бодунуң дайынчы өөнүктерин-биле кончуг үнелиг разведка медээлерни тыпкылаан. Чижээ, фашистериң Курск эстээнче шавар халдаашкынны белеткен турарының дугайында, эвилелчи күрүнелериниң Тегеранга чыглыр чазактар баштыңчыларын чок кылыры-биле 1943 чылдың төнчүзүнде ынаар үргедекчи-олурукчу бөлүк чорудар талазы-биле улуг операцияны белеткен турганының дугайында разведка медээлерин Кузнецов өөрү-биле кады тыпкан. Ол коргун билбес кайгамчык чекист дайзынның тылынга ийи чыл хире ажылдан келген болгаш бир эвлечгиг даалганы күүседип турганының үезинде өлген. Ынчангаш Николай Иванович Кузнецовка тускай даалгаларны күүседип турганының үезинде кылган эрес-маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазаа дайзынның тылынга совет чекистериниң ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелээн. Удурланыкчының тылынга дайынчы даалгаларны алдарлыг күүсеткени дээш 20 чекиске Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан, оперативтиг бөлүктериниң дөрт муң ажыг киржикчилерин орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан.

Маадыр-чекистер Дмитрий Медведевтиң, Кирилл Орловскийниң, Николай Прокопюктуң, Дмитрий Емлютининиң, Александр Рабцевичиниң, Евгений Мирковскийниң, Николай Михайлашевтиң, Виктор Карасевтиң, Станислав Ваупшасовтуң, Михаил Прудниковтуң, Валентин Неклюдовтуң болгаш өскелериң-даа шылгарааңгай эрес-маадырлыг хоруктарын совет улус эки билир. Демнеелдиң чажыт фронтузунуң шөлүнге дайзын-биле сегиржин алмышкыннарга аны-тынын харам чокка берген маадыр-чекистер — Рихард Зоргени, Николай Кузнецовту, Виктор Лягинни, Сергей Солнцевти, Борис Галушкинни, Владимир Молодцовту, Федор Озмителди, Михаил Петровту, Николай Гефти болгаш өскелерни-даа Төрөөн чурт мөңгеде утпас.

Фашизмниң кара аймылынган бистиң улусту болгаш бүгү кижи төрелгетениң хостаары дээш демнеелге амы-тынын бергеннер бистиң аравыска мөңге чурттаарлар. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде оларның кылгылаан маадырлыг хоруктары күрүненің айыыл чок чоруунуң органнарының бүгү составынга кезээде үлегер-чижек болур.

Капитан М. РЫЖОВ,
Лейтенант В. ИРГИТ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненің айыыл чок чорук комитединиң ажылдакчылары.

Өскелер дээш амы-тынын берген

1967 чылдың августа 27-де Танды районунуң Бай-Хаак школазының эге класстар бешкызы Александр Калаар-оолович Тыртык-Кара, ол-ла школаның директору Сайын-оол Бүрзеевич Монгуш болгаш Красноярскиниң политехникиг институдунуң 2-ги курузунуң сурттуулу Виктор Кара-оол үжеелээн Чагытай хөлге дыштанып алыры-биле мотоциклиг хапканнар. Хүнүүн аязы сүргей. Олар хөлге дүш бичии ажыл чорда келгеннер. Хөлдүң орту шөлүнде балыкчыларның хемелери эштип чоргулаан.

Мотоциклин Боракайның өөнүң чанынга тургузуп каап, станциядан хеме ачылап алгаш, хөлче эжиш кирипкеннер.

Дүш ажып, 3 шак 30 минута чеде берген, ынчала-даа чаңгыс-даа балык туттунмаан. Оларның чанынга чораан балыкчылар база-ла куруг. Чемненин алыр дээш, үжеелээн хөлден үндүр эжиш келгеннер. Эрик кыдыында оңгар черге чемнени тыртып алгаш, дедир кирер деп шиитпирлеп алганнар.

Чем соонда таакпылаар дээш, таакпы чок болган. Александр Калаар-оолович-биле Виктор таакпы эккээри-биле Сайын-оол Бүрзеевичиниң станцияже чорудупканнар.

— Бис эрик кыдыы-биле балыктавышаан, сенээ уткуй чеде бөөр бис —диген, Тыртык-Кара биле Виктор сугже дедир кирипкеннер.

50 метр хире эжиш кире берген, сыыртқышты ийи-үш октап чоруй, ол чугаалаан:

— Дедир үнмес болза, ат болур деп баарды, сыыртқыыжың дур!

Шыпап-ла Бай-Хаак уундан кара доозуниут шуурган кел чораан.

— Шуурган кел чор, эрикче!—деп алгырган, ийилээн үнүпкеннер.

Эрикке он хире метр четпейн чорда, Чагытай чаза чалгын эгелээн. Сайын-оол Бүрзеевич оларның дужунда маанаан келген турган. Каш минута болгаш ийи балыкчы өеде берген идик-хевин эрик кырында сы тудуп турганнар. Хөлде артып калган балыкчыларның түгле эшкиштери карааннар.

Хеп-хевертен:

— Дузаланар, ат болдувус!— дээн ийи кижиниң үнү дыңналган. Эриктен чүс бежен метр хире черде хеме аңдарары берген, борбаңайып турган. Оон кыдыында ийи кижиниң баштары караңнаан.

— Дуу улуг-даа ат болду!—деп Виктор өөрүнге дувурөзөвиниг үнбиле чугаалаан. Шуурган катказын. Метр ажыг бедик чалгыглар көвүктелип, хөлдүң ортузунче чаржы кирип-ле турганнар.

— Оларга канчаар дузалаар бис? —деп, арны эгара берген турган Сайын-оол Бүрзеевич чугаалаан.

— Кандыг-бир арганы ыыап-ла ажыглаар херек!—деп, Александр Калаар-оолович үзе кирген. Ынай-бөөр көрүнгүлээш, ол спиннингни сегирип алган. Оон дораан дедир шывадаанган: аңдарылган улуска дөмей-ле четпес болгай!

— Идик-хевиңер уштунар, ооллар!

Ооң арны кажангызындан-даа артык шиитпирлиг апарган. Көңгүс эштин билбес боду ооллардны далаштырган:

— Дүргедеңер, дүргедеңер!

Хайнып, өөреп чыдар хөлден кыпсынчыг үннер кээп-ле турган.

— Ойт, сен эштин билир эвес сен!— деп, Монгушту хораап, Виктор хемеге олурупкан, Тыртык-Кара якорну хеме кырынче октай каапкаш, база хемеге олурупкан. Улуг хаттың дузазы-биле хөл хемени кинр тыртып аппар-да чораан.

Александр Калаар-оолович биле Викторнуң барааны бирде көстүр, бирде көзүлбес. Ол аразында суттур чаъс чаян өгелээн. Суттда дүшкен ийи кижиниң бирээзи та кортканындан, та өөрөниден чүве, чоокшулап келген хемеден халбактаны кааптарга, хеме ийлени берген. Шурап келген чалгыг хемени ойтур шаапкан.

Аңдарылган хеме суг дувунче кирбейн, кырынга салдан турган. Виктор шымнаган, суг кырында чалгыг-биле кады өрү, куду кирип турган эшкиниң дамчыштыр аңдарылган хемеден туттунуп алган. Суг кырынга арай деп ызырыны турган ийи кижи база-ла хемеден ыяк туттунупкан, өөнөөйнин олурганнар. Виктор «Сана!» деп алгырбышаан, ол, бо талазынче көрген. Александр Калаар-оолович көзүлбөөн. Оон алды метр черде бажы караш дээн. Виктор дап берип чыдырда, чалгыг-биле кады келген эшкиниң ооң арнын чула шавылапкан. Карак оду кызаан диген. Виктор салдынынкан. Чалгыг ону ырадыр шывадапкан. Эжимес болза, хөл кинр тыртыпла турар. Бүгү-ле күжүн мөөнээн, Виктор ийи кижи туттунуп алган хемеге эштин келген, эжи сураг болган.

Эрикке артып калган Сайын-оол Бүрзеевич станцияже кара маң-биле четкен, оон улус ап алгаш, өөрүнүң аңдарылган черин айтып берген, Удатпаанда хат-шуурган оожургаан, чаъс аяскан. Суттда дүшкен кижилер эрикче үнүп келген. Оларның аразында түгле чаңгыс кижи чок болган.

Совет башкы Александр Калаар-оолович Тыртык-Кара берге үеде бодунуң амы-тынын харамнанмайн маадырлыг хоруку кылган —суттда дүшкен ийи кижиниң айыылдан камгалап алгаш, боду өлген.

Эш Тыртык-Кара башкы ажылынга 19 чыл дургузунда ажылдан келген. Ол түгле өөредин эвес, боду өөренин хораан. Александр Калаар-ооловичиниң кызымакайын мырыңай чоокта чаа, 1966 чылда, дээди эртемни чедип алганы бүрүү-биле херечилеп турар. Ооң чурттаан чуртталгазы өскелерге бедик үлегер-чижек болур.

О. КОДУР-ООЛ.

Дараазында чүүлдерни билип алыр

КЫЗЫЛ ХООРАЙДА ЧУРТТАКЧЫЛАРГА КҮШ-АЖЫЛ ТЫПСЫРЫНЫҢ ПУНКТУЗУ ТУРГУСТУНГАНЫ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫР ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ КҮШ-АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ЧАРЛАП ДЫҢНАДЫРЫ БОЛЗА:

а) үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өскедаа албан организация черлери ажылчын хереглелиниң талазы-биле дыңнадыгларын хоорай пунктузунга үргүлчү киирип турарын;

б) ажылдаарын күзээрлер, чурттакчыларга ажыл тыпсырының хоорай пунктузунга аас-биле ийикпе, бижимел-биле-даа билдириишкиннерин киирер. Хоорай пунктузу оларны үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа албан организация черлеринче, билир, шыдаар ажылдарын барымдаалап, бүзүредилге бижик тывыскаш чорудар.

Хоорай пунктузу, ажылдаарын күзээннерни билдириишкиннерни субботадан өске ажыл хүннеринде, эртенгинин 9 шактан, дүштекинин 1 шак чедир хүлээп алыр.

Хоорай пунктузунуң адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 48, телефон № 33-48.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олеко Дундич» 10, 12. **«Фараон»** (1-ги, 2-ги сериялары) 2, 5.25, 8.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 9.45, **«Чапаев»** 11, **«Кавказка туттурган уруг»** 12.40, 2.20, **«Спартак»** (1-ги, 2-ги сериялары) 4, 7.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 9.30, **«Холуң эжелі, өөнүк»** 10.40, 12.30, 2.20, **«Журналист»** (1-ги, 2-ги сериялары) 4.10, 8.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 10, **«Хаанның маргылдаазы»** 11.20, 1.10, 3, **«Венгер бай», «Золтан Карпатиниң салым-чолу»** (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8.15 шактарда.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эскаараны узуткааны» (1-ги, 2-ги сериялары) 10, **«Цыган»** 2, 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олеко Дундич» 2.40, **«Фараон»** (1-ги, 2-ги сериялары) 4.40, 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эдельвейсилерниң чечектелип турар черинде» 10, 2, **«Үш чурттылга»** 12, 3.50, 5.40, **«Даш аалчы»** 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Холуң эжелі, өөнүк» 2.30, **«Журналист»** 4.10, 8 шактарда.

Редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, улетпүр килдизинин 22-64, чагаа, ажыдын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистерининг 21-27, иштики информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Солун неделяда алды катал үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01341.